

Erich Mistrík: Fínsko

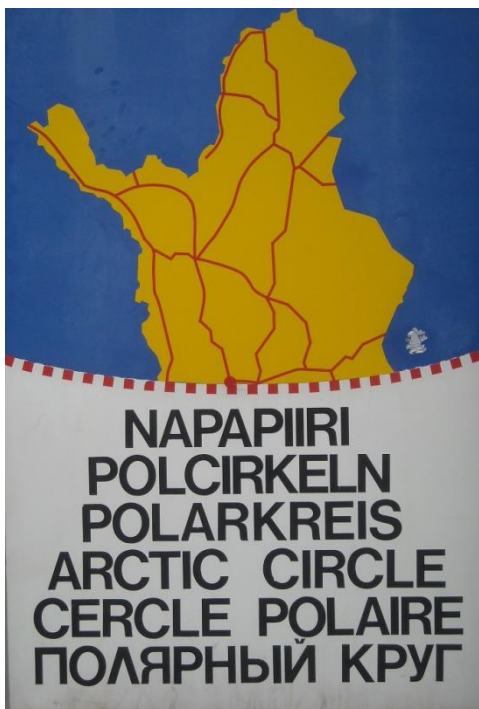
Obsah

Leto so Santom	2
Strážcovia Oulu	8
Príroda ako hosť	26
Videl som utópiu	32
Fínske stretnutia	36
Občan Atlantídy vo Fínsku	48
Príbeh bez fotografií	52
Bicykle na snehu a ľade	56
Medzinárodné Oulu	61

Leto so Santom

Santa Claus patrí medzi celebrity. Niekoľko krajín si nárokuje, že práve u nich sa zrodila alebo býva tá pravá podoba osoby rozdávejúcej na Vianoce darčeky – Ježiško, Dedo Mráz, Santa Claus, Mikuláš. Ten pravý Santa Claus však býva vo Fínsku na severnej polárnej kružnici pri meste Rovaniemi, hlavnom meste Laponska. Tam sa Santa Claus volá Joulupuki.

Na 66. stupni a 32. minúte severnej zemepisnej šírky má svoju dedinku.

V dedinke má svoj domček.

V tomto domčeku býva, úraduje, odtiaľ vyráža s darčekom. Ako to však stihne po celom svete za jedinu noc?

Pod strechou má špeciálny hodinový stroj veľký cez dve poschodia. Je to obrovské ozubené koleso, ktoré sa neustále krúti a ovláda ho asi päťmetrové kyvadlo. Santa Claus zastaví na Štedrý večer kyvadlo, takže sa Zemeguľa prestane na chvíľu krútiť. Santa obehá všetky deti, a potom sa pokojne vráti do svojho sídla, aby opäť rozbehol Zem.

Pri svojom sídle má vlastnú poštu. Z tej pošty možno poslať list so špeciálnou pečiatkou, ktorú vlastní len Santa.

Pretože dedinka je pár kilometrov severne od centra Rovaniemi, smeruje sem špeciálna linka mestskej hromadnej dopravy, Santov expres.

Rovaniemi nie je mesto, ktoré by lákalo veľkým množstvom špeciálnych turistických atrakcií, ale niečím predsa len láka. Má asi 60 tisíc obyvateľov, vlastnú univerzitu, príjemnú architektúru – plán povojnovej výstavby celého zničeného mesta vypracoval Alvar Aalto, čo už samo osebe hovorí o kvalite urbanistického riešenia mesta. Má nádherný most postavený

ako pamiatka drevorubačom a pltiarom, má vynikajúce múzeum severného Fínska – Arktikum – umiestnené vo výnimočnej Aaltovej budove, v meste je vraj najsevernejšie umiestnený McDonald na svete a ponúka všeličo iné.

Ale hlavné turistické atrakcie Rovaniemi sú dve – Santa Claus a severná polárna kružnica. Santa je prirodzeným a mediálne známym lákadlom. Severná polárna kružnica už menej, ale aj tá je výnimočná.

Severne od nej totiž okolo zimného slnovratu Slnko vôbec nevyjde na oblohu, takže je 24 hodín tma; okolo letného slnovratu zasa nezapadne, takže je 24 hodín svetlo. Napríklad 28. júna o 00:16 vyzerajú ulice Rovaniemi takto:

Pre obyvateľa strednej Európy nielen neobvyklé, ale pre mnohých aj problematické – lebo sa ťažko zaspáva, najmä ak chýbajú hrubé závesy, ktoré by v izbe urobili tmú. Ale Fíni sa tomu tešia. Vidia totiž, ako sa príroda po dlhej zime zrazu raduje z celodenného svetla, tešia sa z rýchleho zvyšovania príjemných teplôt, ktoré im krátke leto prináša. V tejto časti sveta nie je tepla príliš veľa, takže asi mesiac vrcholiaceho leta je výnimočnou príležitosťou pre kúpanie v mori, pre celonočné výlety, aj pre oslavy letného slnovratu počas Festivalu

svetiel – po finsky Juhannus – ktorý je 21. júna. Vtedy celé mestá odchádzajú na chalupy, ľudia zapalujú veľké ohne a všade prevláda všeobecná kolektívna radosť. Žeby aj na severe pôsobila svojou magickou silou Svättojánska noc?

Tento čas v severnom Fínsku vôbec nemusí byť horúci, občas je aj počas vrcholiaceho leta riadne chladno, najmä ak človek cestuje ďalej na sever. Spravidla je však príjemne teplo – a vtedy je dosť neobvyklé navštíviť Santu Clausa v jeho dedinke.

Cudzinec príde v letnom oblečení pripravený na vrcholiace leto, vkláza do dedinky a zostane šokovaný stát: Z reproduktorov v Santovej osade sa totiž ozývajú Jingle bells a iné vianočné pesničky, všade vládne červená, zelená a zlatá farba, všetko sa vianočne ligoce a ponúka kúpychtivým zákazníkom. Pri vstupoch do budov sa zboka nabok kolíšu Santovia v rôznych veľkostiach, čo má naznačovať nejaký tanec, všetci blikajú alebo len svietia a vyhrávajú – hlavne Jingle bells, všade je plno Santových pomocníkov-škriatkov, potkýname sa o vianočné stromčeky a z pultov neopatrne zhadzujeme milióny suvenírov na vyťahovanie eúr z turistických peňaženiek.

Proste, všade sú Vianoce. Nevadí, že vonku práve vrcholí leto, kvitnú ruže, teplomer vytrvalo ukazuje 25° C i viac a všetci sa tešia, ako je teplo.

Cynik by povedal, že je to všetko veľký podvod. Určite nie, pretože pri veľkom hodi-novom stroji sídli naozajstný Santa Claus. Vo svojej izbičke prijíma návštevy, porozpráva sa s návštevníkom, odfotografuje sa s ním – aby sme mali dôkaz, že sme ho naozaj navštívili a že naozaj existuje. V jednom z jeho obchodíkov návštevník dostane aj [certifikát](#) o tom, že práve prekročil severnú polárnu kružnicu. Vlastne, aby sme boli presní – musíme si tento certifikát kúpiť, ale veď aj Santa musí z niečoho žiť.

Takže zrejme to až taký veľký podvod nebude. Veď návštevník môže povedať: „Roz-prával som sa so živým Santa Clausom.“

Len pri odchode z Rovaniemi sa návštevník zasmeje. Na podlahe letiskovej haly je samozrejme tiež označená severná polárna kružnica, ale tam je pri nej viac textu ako v Santovom turistickom centre. Na letisku sa píše: Tadiaľto v tom a tom roku (niekedy v 1960. rokoch 20. storočia) viedla severná polárna kružnica. Kvôli precesii zemskej osi sa však jej poloha posúva a mení. Najbližšie povedie cez túto halu v roku..., a potom v roku...

Nápis je na podlahe, ktorou prechádzajú státisíce turistov túžiacich uvidieť Santu. Alebo aj iní cestujúci. Je však už taký zošúchaný, že len ťažko sa dá prečítať. Načo aj, keď turisti nemusia všetko vedieť.

Tak sídli ten Santa Claus na severnej polárnej kružnici alebo nesídli?

(2010 / 2011)

Strážcovia Oulu

Policajt

Kto príde do severofínskeho mesta Oulu, určite zájde na Trhové námestie, aby pozdravil policajta. Vždy je to jedna z mojich prvých ciest v Oulu.

Kaarlo Mikkonen: Policajt na trhu. 1987

Stojí tam už od roku 1987, hľadá do diaľky na pokojné vody v delte rieky Oulujoki v Botnickom zálive, nikomu nič nehovorí, na nikoho sa neobzerá, len stojí. Občania Oulu vedia, že tam zostane, veď sa na neho vyzbierali zo svojich peňazí.

Keď sa v zime kvôli dlhému svitanu nie a nie rozvidniť, alebo keď padne veľmi skorý a tiež dlhý súmrak, všetko okolo neho získa príjemnú modrú farbu, ale on sa na nič neobzerá, len stráži. Hľadí pred seba, ani hlavou neotočí, aby nazrel do tržnice plnej množstva dobrôt od výmyslu sveta a mora. Ani ho nenapadne urobiť tých pár krokov dovnútra, kde je vždy teplo a kde si môže schuti zajesť či sa aspoň zohriať. Možno mu to nedovolí jeho solídne bruško, možno je skutočne zodpovedný.

Je veľmi zodpovedný, vraj ako tí konkrétni policajti, ktorí kedysi strážili Trhové námestie v Oulu a na počesť ktorých vraj túto sochu vztýčili. Hoci sa otočil chrbtu k centru mesta a jeho tvár smeruje k moru, pôsobí, že vníma celé svoje okolie a nedopustí žiadnu nepravosť.

Stráži poriadok na centrálnom Trhovom námestí, a tak stráži poriadok v celom Oulu.

Za tie roky, čo tu stráži, sa stal symbolom Oulu. Je paradoxné, že ešte nedávno nebolo jednoduché si v Oulu jeho sošku kúpiť, ako to býva bežné v turistických centrách. Všade v Paríži si kúpime všetky možné veľkosti Eiffelovej veže, v New Yorku Sochu slobody,

v Londýne Big Ben – ale v Oulu to dlho nebolo jednoduché. Z pohľadníc hľadel už dávno v každom obchode v Oulu, ale malá či väčšia soška, to bol trochu problém.

Predsa len bolo možné ho získať. Len bolo treba zájsť na druhý koniec centra mesta, do mestskej centrálnej polície, a tam ho turistom na vrátnici predávali v jednej z troch rôznych veľkostí. Bol to zvláštny pocit, keď som hľadal políciu nie preto, aby som nahlásil nejakú nepravosť, ale aby som si zohnal turistickú pamiatku. O niekoľko rokov neskôr ho však už v dvoch veľkostiach predávajú v turistickom centre mesta so záhadným názvom Oulu 10. Názov centra turistických informácií však vznikol veľmi jednoducho – sídli totiž v budove, ktorá má na ulici orientačné číslo 10. Len si viem predstaviť tie problémy, keď náhodou prečísľujú ulicu.

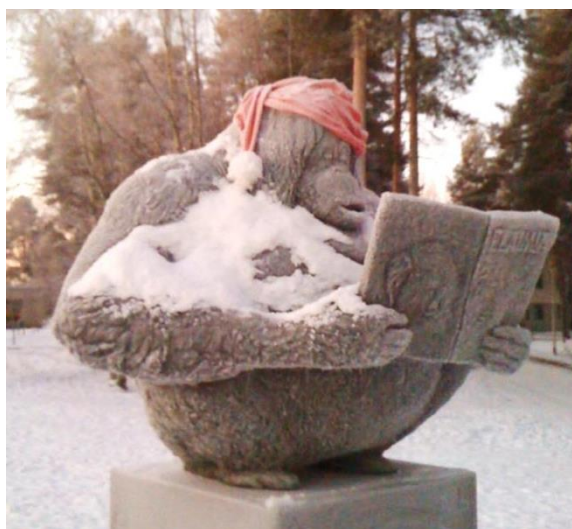
Opičiak

Druhý strážca Oulu je na severnom okraji tohto mesta rozťahnutého do veľkých priestorov. Pred miestnou knižnicou, ktorá slúži malému sídlisku, sedí na stupienku veľký opičiak a veľmi sústredene číta.

Raimo Metsänheimo: Hlad po poznání. 1987

Rovnako ako policajt na Trhovom námestí, aj tento opičiak tu sedí v zime, v lete, vo dne i v noci, sám aj s množstvom ľudí, ktorí okolo neho denne chodia. Pretože Oulu je len asi 200 km južnejšie od polárnej kružnice, býva tam v zime niekedy skutočne chladno.

Nič ho nevyruší z hlbokého zaujatia.

Občas sa tak zabudne, že si nevšímame, ako ho zasypal sneh, alebo ako dotierajú rôzne bytosti plné energie, ako sú deti.

Bodaj by sa aj dal vyrušiť, veď číta knižku Zvieratá. Ktovie, či práve táto bytosť patrí k našim zvieracím predkom. Ktovie, či si práve vyberá, ktorým smerom sa má vyvíjať. Možno hľadá konkurentov, ktorí by ho mohli vo vývine predbehnúť a uvažuje nad stratégiou svojho vývinu. Nevie, nikdy mi na otázky neodpovedal, nevidel som, že by sa s niekým bavil, alebo čo len pohol očami bokom. Jeho pohľad je úplne rovnako sústredený, ako pohľad policajta. Proste majú svoje záujmy a povinnosti.

Ale stále píšem o opičiakovi. Tak som ho aj vždy chápal, keď som sa s ním stretol. Hoci podobne ako na Trhové námestie aj k nemu vedie jedna z mojich prvých ciest po každom príchode do Oulu, nikdy mi nedal najavo, že si ma všimol. Po mnohých návštevách ma však chytila zvedavosť, či uvažujem o ňom správne ako o opičiakovi. Čo ak je to opička, a práve preto si ma nevšimá, lebo ju v mysli urážam, keď ju posudzujem ako menejcenného mužského potomka opičieho rodu? Čo ak sa na mňa skutočne hnevá?

Ako však zistiť, čo si mám o tejto bytosti myslieť, kam ju mám zaradiť, aby sa na mňa nehnevla? Je na to asi jediný spôsob. Poriadne sa pozrieť.

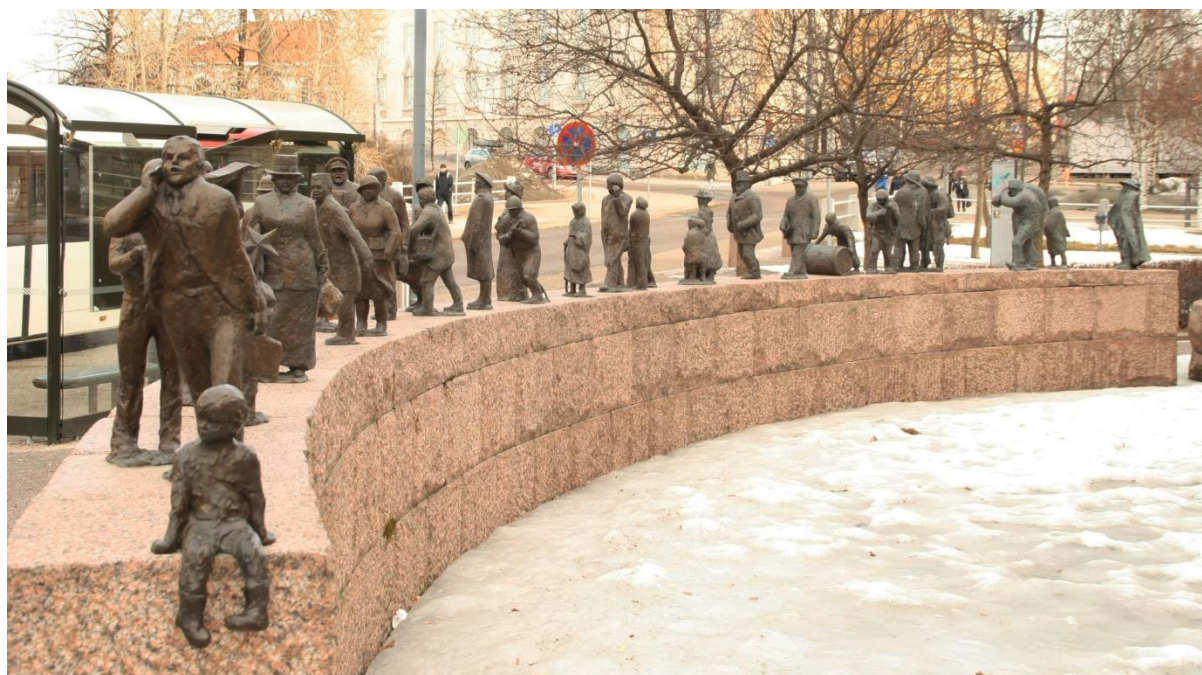
Rozhodol som sa, že sa vykúpim z jeho či jej hnevu, ale kvôli tomu som musel najprv situáciu delikátne vyriešiť. Pri jednej návšteve opičiaka za súmraku, keď som sa už strácal v tmavnom lese, uprostred ktorého je sídlisko aj s knižnicou, som sa poobzeral, či ma nikto nevidí a – poriadne som sa prizrel, či sa o Zvieratá zaujíma opičiak alebo opička.

Nič som nevyriešil. Nebolo nič vidno. Spýtal som sa kolegov na univerzite, ktorá má okolo opičiaka svoje internáty. Nevedeli, avšak múdro mi poradili, aby som sa pozrel za denného svetla. Poslúchol som ich radu, ale pretože v Oulu bolo v tom období denné svetlo len asi tri hodiny, musel som na obed odísť z univerzity na 15-minútovú prechádzku k opičiakovi.

Ani denné svetlo nepomohlo. Nič tam nie je. Dodnes neviem, či je to opičiak alebo opička. Napriek tomu je to jedno z najpríjemnejších miest v Oulu. Opičiak totiž v Oulu stráži, aby sme sa vyvinuli tak, ako sa máme vyvinúť. Upozorňuje nás, aby sme nezabudli na poznanie a vzdelanie. Stráži knižnicu ako symbol našej ľudskej sily, nášho vnútra.

Občania Oulu

V centre mesta sú ďalší strážcovia Oulu. Priamo pred radnicou stojí múrik, po ktorom kráča 32 obyvateľov Oulu.

Sanna Koivisto: Beh času. 2005

Niektorí kráčajú veľmi ťažko, lebo ich ťaží chudoba, zima a vojny. Niekoľkí – nie je ich veľa – kráčajú ľahko s nádejou a s výhľadom, že v budúcnosti bude lepšie. Sú tam deti, dospelí ľudia, starci. Sú tam Oulčania z mnohých storočí.

Celý pamätník je oslavou ľudí, čo tisícročia osídľovali nevľúdne severné pobrežie Botnického zálivu, lebo niekde potrebovali žiť a tam nachádzali miesto pre seba. Hoci mesto Oulu založil až r. 1605 švédsky kráľ Karol IX. Švédsky – a on je prvou (či poslednou?) postavou sprievodu – územie bolo osídlené od hlbokého praveku. Napriek dlhým zimám bolo v tomto priestore vždy dosť obživy a materiálu pre zabezpečenie života – zvieratá v zime aj v lete, veľa rastlinných plodín počas kratšieho, ale príjemného leta.

Na čele sprievodu (či na jeho konci?) sedí chlapec Martti, spokojne hompál'a nohami a hľadá do ďaleka. V zime sa o neho vždy niekto postará, aby nezmrzol.

Obyvatelia Oulu sú na týchto svojich občanov hrdí, lebo vedia, že sú to oni sami. Aj títo občania strážia Oulu, ale na rozdiel od policajta a opičiaka sú sústredení na niečo iné.

Chcú prežiť a v pokoji žiť svoj život. Preto síce na prvý pohľad nekomunikujú so svojím okolím a zahľadení do seba idú, ani nevedia kam. Je to však ilúzia. Vo svojom neustálom a nezastaviteľnom pohybe vpred tvoria jeden celok. Vytvárajú silný a dynamický prúd, ktorý má síce svoje slabé ohniská a možno ho občas kde-tu pretrhnúť, či zastaviť. Každá postava je však schopná vstať a ísť ďalej.

V tvrdých podmienkach Oulu je to aj nutné. Preto táto skupina Oulčanov stráži súčasníkov a pripomína im, aby sa nezastavili.

Fatamorgána

Oulu vyrástlo na brehoch rieky Oulujoki, ktorá sa tu vlieva do mora. Vytvára malú deltu s viacerými ostrovmi, súčasťami mesta. Prechádzame sa po Trhovom námestí, ktoré leží úplne na nábreží, spolu s policajtom hľadáme na modernú budovu opery na jednom ostrove a za chrbtom máme staré, viac ako storočné červené drevené budovy, pozostatky starého Oulu. Hneď vedľa nich sa obraz mení opäť na modernú architektúru, pohľad druhým smerom zasa odhalí storočnú tržnicu...

Kde sme to vlastne? Zmätení sa ako k istote obraciame späť k moru, ale ved' vodu vôbec nevidno, len súvislú vrstvu snehu, pod ktorou by mal byť ľad a pod ním voda... V snehu sú však ľudské stopy, je možné, aby sa niekto prechádzal po mori? Je to rieka, je to more, nie je tam vlastne pevná pôda?

Kde sme sa to vlastne ocitli? Nezdá sa nám to všetko? Nie je to všetko len sen, severofínsky sen, v ktorom nám tuhá zima spôsobila halucinácie? Nie je to obyčajná fatamorgána?

Do reality nás vráti Fatamorgána – veľká socha fatamorgány, ktorá sa snaží upokojiť naše zmätené pohľady sem a tam. Dáva pozor, aby sme sa z toho všetkého nepomiatli, aby sme si dobre zapamätali, že to všetko sa nám len zdá – hoci to všetko je vlastne skutočná skutočnosť, a naše zdanie je len odrazom reality.

Ústie Oulujoki do mora, pri stretnutí starého s novým stráži veľká Fatamorgána.

Reijo Hukkanen: Fatamorgána. 2003

Dravec

Oulu sa nespolieha na nevinnú fantáziu, ale občania mesta sú ochotní vzdať hold aj dravcom, pred ktorými sa treba mať na pozore. Snád' preto jeden dravec stráži vzácny park v Oulu.

Na okraji centra mesta pri jednom z ramien rieky Oulujoki vznikol v r. 1870 prvý mestský park Hupisaaret. Oulčania boli takí hrdí na svoj park, že v r. 1909 zavolali až z ďalekých Helsínk Svante Olssona, tamojšieho Hlavného mestského manažéra pre zeleň, aby im navrhol nový dizajn pre ich park. Nie je to síce obrovský park, ale na rozmery Oulu, ktoré sa môže spoliehať na zeleň okolitých lesov zasahujúcich hlboko do mesta, je predsa len územie špeciálne vymedzené pre prechádzky a oddych v meste relatívne veľké. A hlavne, tento park bol prvým verejným parkom, dnes už je v Oulu viacero parkov, ale aj tie sú väčšinou len pokračovaním lesa uprostred domov. Park je pritom na kraji centra, takže je skutočnou oázou pokoja.

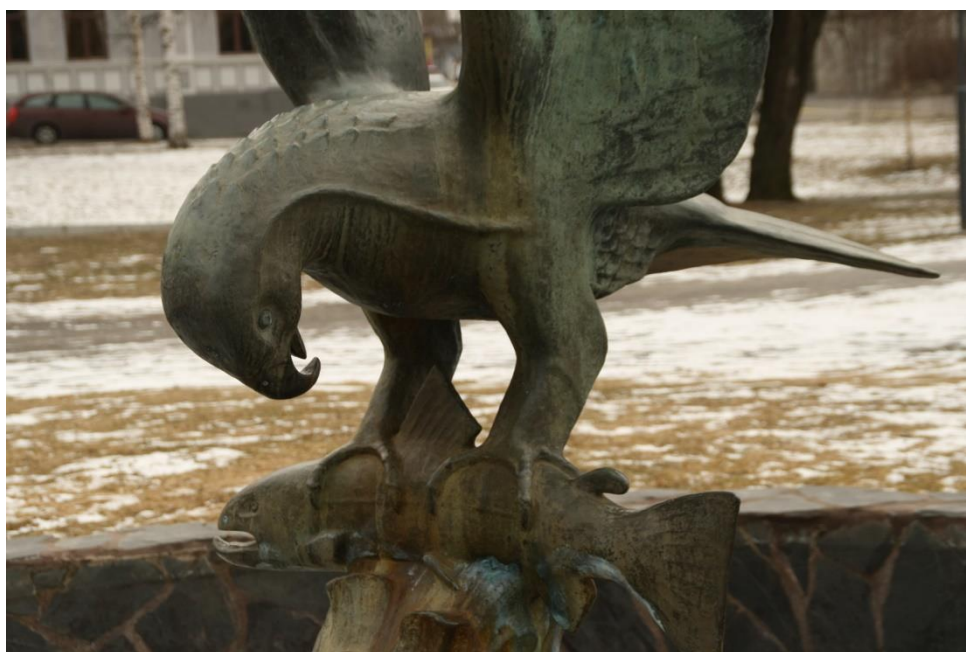
V parku je umiestnené vynikajúce Múzeum severného botnického zálivu, ktoré ukazuje niečo, čomu sa dá ťažko uveriť – ale sú tam dôkazy. V čase, keď u nás vznikla Moravianska Venuša, bola obrovská časť Fínska ešte zaľadená, teda vládla tam posledná doba ľadová. V čase, keď v Strednej Európe ešte vládli Kelti a približovali sa Rimania, sever Fínska bol ešte stále zaľadený a vládol tam hlboký pravek. Napriek tomu už bolo toto územie osídlené rybármi a lovcami. Je neskutočné, že kontinuita osídlenia tohto severného územia siaha tak ďaleko. – Možno aj preto je toto múzeum pýchou Oulčanov a dotvára obraz o parku Hupisaaret.

Park pretínajú ramená rieky, bolo potrebné vybudovať mosty, prvý z nich – drevený – je ďalšou pýchou Oulčanov.

Uprostred tohto parku však stojí ďalší strážca Oulu – socha morského orla, ktorý práve chytil lososa. Jej zvláštnosť zdôrazňuje fakt, že stojí uprostred prvej fontány v Oulu. Fon-

tánu venoval mestu v roku 1960 mestu jeden z hlavných úradníkov na magistráte s manželkou a autorom je sochár, ktorý sa narodil v Kiiminki, neďalekej menšej obci, ktorá je dnes už súčasťou mestskej aglomerácie.

Oskari Jauhiainen: Morský orol s lososom. 1960

Oulčania sa svojou sochou rozhodli vzdať hold svojmu parku, svojmu sochárovi, svojmu mestu, ale aj – moru, s ktorým je Oulu nerozlučne spojené. K strážcom mesta sa tak pridala silná morská bytosť, orol, ktorého postoj a výraz dávajú jasne najavo, čo sa stane s kýmkoľvek, kto by chcel ohrozovať mesto. Nepriateľ alebo ktokoľvek slabší ako orol sa môže stať jednoduchou potravou pre dravca.

Zimní strážcovia

Niekedy môže človek stretnúť v Oulu strážcov, ktorí dlho nevydržia. Vlastne vydržia dosť dlho, lebo zima je v Oulu dlhá, ale v porovnaní s týmito kamennými a kovovými strážcami majú veľmi krátku trvanlivosť.

Čo iné by mohli deti v zime robiť, ak nie snehuliakov. Veď vytvoriť vlastnými rukami „živú“ bytosť, dať jej charakter, zúčastniť sa kolektívneho hromadenia snehu alebo spoločného a namáhavého gúľania veľkých snehových gúľ – také niečo určite láka všetky deti. Len si spomeňme, ako slovenské deti okamžite gúľajú hromady mokrého snehu, hneď ako napadne.

Očakával by som to aj od fínskych detí, veď snehu majú neúrekom. Keď je dobrá zima, tak sneh v Oulu napadne v októbri, počas celej zimy len pribúda a ešte aj v máji je možné v meste vidieť zvyšky snehových kôp – najmä pri parkoviskách na okraji mesta, pretože tam celú zimu odhŕňali sneh, aby bolo kde parkovať. Tak sa niekedy koncom zimy, v marci, stretneme aj s troj-štvormetrovou kopou snehu. A taká sa samozrejme topí až do mája.

Snehuliakov možno tiež v Oulu stretnúť, ako napríklad tohto pred materskou škôlkou.

Neviem však, či som za to množstvo mojich zimných návštev Oulu videl viac ako troch-štyroch snehuliakov. Akoby táto zábava vôbec nebola pre finske deti.

Neviem, v čom je problém. Fotografia však napovedá, kde by mohol byť problém. V čase, keď škôlkari tohto snehuliaka stavali, nebolo v Oulu príliš veľa snehu. Bola asi polovica novembra a ešte nestihlo napadnúť veľa snehu, ako býva v tomto meste od decembra do januára. Dokonca spod snehu okolo snehuliaka presvitajú zvyšky trávy.

Snehuliaky, ktorý som videl, boli všetky postavené na malom množstve snehu. Fíni majú toľko snehu, a ten sa drží tak dlho, že ho deti asi považujú za prirodzenú súčasť svojho každodenného života a – okrem častých guľovačiek, ktoré sú na dennom poriadku – zrejme necítia potrebu vytvárať z neho čosi zvláštne, ako slovenské deti. Asi keď napadne, je to ako keby na Slovensku pršalo. Asi je vzácny len vtedy, keď práve napadne, a potom si ho už ni-
jako zvlášť nevšímajú.

Zrejme preto je týchto zimných strážcov tak málo.

Dym

Ďalší zo strážcov mesta nie je taký príjemný. Z ktorejkoľvek strany sa približujeme k Oulu, akýmkoľvek dopravným prostriedkom, z diaľky si všimneme kúdol dymu na jednom mieste. Najmä keď nad Oulu nalietava lietadlo, vidno tento dym skutočne z veľkej diaľky.

Keď však prideme ešte bližšie zistíme, že nie je taký majestátny, ako pôsobil. Je to dym z jedného či dvoch komínov fabriky na výrobu papiera, ktorá stojí trochu bokom od centra Oulu a tak, aby severo-západné aj juho-východné vetry niesli dym preč od osídlených oblastí. (Ak však zaveje južný vietor, je celé mesto plné smradu z tých to komínov.)

Pretože Fínsko vždy malo obrovské množstvo lesov, výroba papiera patrila a patrí k najrozšírenejším priemyselným odvetviám. Pretože však mimoriadne ničila lesy a špinila životné prostredie, environmentálne mysliaci Fíni ju postupne utlmil. Stále je výroba papiera silná, ale funguje obmedzene a oveľa „čistejšie“ ako kedysi.

Dymiaci komín vedľa Oulu síce ukazuje, že to nie ideálne, ale aj tak toto je jediné, čo zostalo zo silného odvetvia v Oulu. Celá fabrika a jej komíny trčia nad mestom, do diaľky oznamujú, kde sa nachádzate a bdejú nad bohatstvom mesta.

A toho dymu je niekedy skutočne veľa – keď ho vidíme valiť sa ponad pokojnú hladinu mora pri centre mesta.

Gul'a

Najúžasnejší strážca Oulu však nemá podobu žiadnej živej bytosti, ani našich halucínácií. Je to žulová gul'a stojaca pred vchodom do Filozofickej fakulty Univerzity v Oulu.

Matti Peltokangas: Zjednocujúce lúče. 1992

Gul'a nemá žiadne špeciálne opodstatnenie, len stojí uprostred malého nádvorja univerzity. Vidno ju z väčšej diaľky, a vytvára z rôznych pohľadov unikátne pohľady na univerzitu aj na nádvorie Humanistickej fakulty. Pri pohľade zvnútra univerzity cez veľké sklá bu-

dov pôsobí majestátne, chodec prichádzajúci z diaľky sa zasa spočiatku čuduje, čo to tam stojí. Jej účel je skutočne záhadou, najmä ak ju vidíme obkolesenú všadeprítomnými bicyklami.

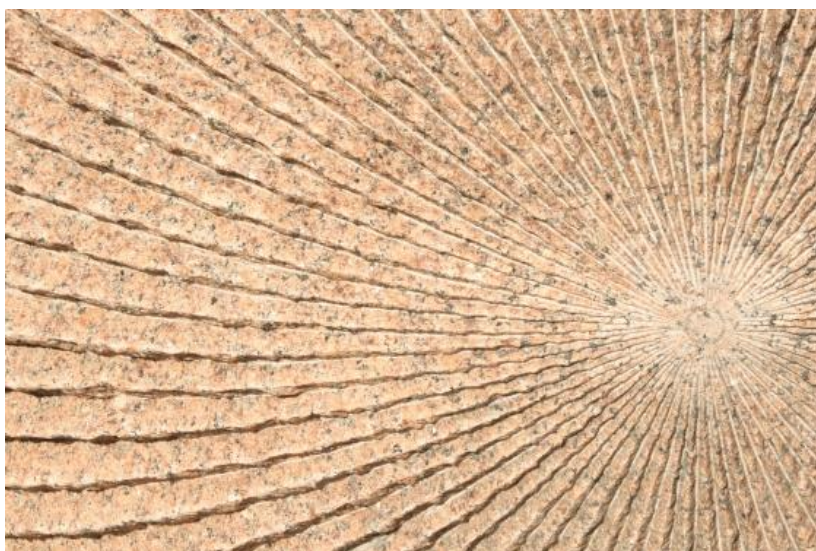
Keď sa však priblížime, jej účel je hneď jasný: Je absolútne bezúčelná, ale pritom nádvorie a celá univerzita nie sú mysliteľné bez tejto gule. Je to koncentrát energie, pretože je uzavretá do seba, ale cez ryhy akoby mohla vypúšťať obrovské množstvá magmy z hĺbok Zeme. Je absolútne statická a sústredená do seba, nevšíma si svoje okolie – ale zároveň je veľmi labilná a človek má pocit, že stačí do nej trochu drgnúť, a začne sa kotúľať, vrázať do bicyklov, rozbiť veľké sklá na univerzite, vrúti sa do jej chodieb.

Skúsil som s ňou pohnúť. Nedá sa.

Pokojne tam stojí v celej svojej vznešenosti a labilnosti. Prihovára sa každému návštevníkovi, núti ho, aby si ju obzeral zo všetkých strán, lebo v lete i v zime, vo svetle aj v tme ponúka úžasné pohľady na univerzitu.

Na jar a v lete je červenková, v zime pod snehom modrastá, počas súmraku šedivá, ale vždy zostáva sama sebou. Všetko sa zmení, keď sa k nej maximálne priblížime a sledujeme hru svetla a tieňa i jednotlivých zložiek žuly. Pri pohľade zblízka hrá táto žula/guľa všetkými farbami.

Úplne iná stráž

Po mnohých pobytoch v Oulu som konečne zašiel aj na cintorín. Mám skúsenosti, že na cintorínoch sa dá veľa dozvedieť o obyvateľoch mesta – nielen o ich vzťahoch k mŕtvym, ale aj o vzťahoch k sebe samým, o ich túžbach či sebaaprezentácii. Aj tu to bolo vidieť - pomníky oveľa skromnejšie ako na Slovensku. Aj keď sa od 19. storočia po súčasnosť predsa len stávajú pestrejšími – od čisto čiernych kvádrov v minulosti, ku kombinácii hnedých, šedých, bledočiernych farieb pomníkov, cez rôzne ozdoby (najčastejšie dva holúbky...) – predsa zostávajú oveľa skromnejšie vo výzdobe ako naše. Dokonca skoro vôbec netvorí ohraničené hroby, sú to len zvislé kamenné pomníky, pred ktorými nič nie je.

Na tomto cintoríne som však stretol inú stráž. Lenže táto stráž neochraňuje Oulu a jeho obyvateľov, skôr naopak. Akoby občania mesta chceli postrážiť týchto mŕtvych. Bol to totiž pomník vojakom, ktorí padli v Druhej svetovej vojne a okolo neho hroby padlých.

Zo skromných kameňov som vytušil, že to boli vojaci, nie civilní občania – ale pravdepodobne pôvodne občania mesta.

Tento malý vojenský cintorín je na okraji veľkého civilného cintorína mesta. Títo ľudia chceli ochrániť mesto a Fínsko, žiaľ, už ho neochránia. Starostlivosť, s akou bol tento priestor opatrený, dáva tušiť, že sa občanom Oulu záleží na tomto mieste. Niektorí dokonca položiť medzi ohromné nohy stojacich postáv malého anjelika, ktorý akoby na tomto mieste zdôrazňoval krehkosť ľudského života.

V tichu tohto malého vojenského cintorína som však mal pocit, že obyvatelia Oulu sa nenechávajú iba strážiť – ale aj oni sami strážia svojich mŕtvych a svoje spomienky na to, že svoje životy nemajú zadarmo.

(1996-2018 / 2018)

Príroda ako hosť

Toto je pohľad z kompy, ktorá smeruje z Oulu na Hailuoto, najväčší ostrov Botnického zálivu. Hailuoto je neďaleko od Oulu, žije na ňom asi tisíc obyvateľov a je obľúbeným výletným miestom Oulčanov. V lete ich každú hodinu spája kompa, v zime počkajú, kým zamrzne Baltské more, odhrabe sa sneh a po hrubej vrstve ľadu môžu premávať autá.

Tento mierumilovný pohľad na pokojnú a do diaľky otvorenú morskú hladinu presne charakterizuje vzťah Fínov ku krajine a k prírode.

Keď ma kompa spolu s tridsiatkou fínskych univerzitných študentov a piatimi učiteľmi viezla na päťdňový seminár na ostrove, netušil som ešte, ako dokážu Fíni cítiť svoju prírodu. Ukázali mi to však – bez toho, aby chceli – hneď v prvý deň.

Ubytovanie v prírode

Pretože seminár sa konal mimo mesta a mimo univerzitných internátov, bolo potrebné si po príchode dohodnúť základné pravidlá spoluzitia. Nikdy a nikde som nevidel také kultúrne dohadovanie sa skoro štyridsiatich ľudí o tom, kto s kým a v ktorej drevenej chatke sa ubytuje, či ako si celé spoločenstvo usporiada svoj denný režim.

Všetci študenti stáli pod holým nebom v kruhu, v kruhu ako rovní s rovnými aj učitelia,

ktorí do diskusie zasahovali minimálne. Celé dohadovanie viedol jeden učiteľ, ten však neriadil diskusiu autoritatívne, iba nastroľoval otázky a problémy na riešenie.

Bolo potrebné dohodnúť veľa vecí a zosúladiť veľa záujmov – priateľstvá, pohlavie, sympatie a antipatie, nereálne túžby a reálne potreby, čas raňajok, stravovacie návyky, denný rozvrh, upratovanie, čas odpočinku, dokonca časy pre večerné využívanie sauny.

Nikto sa nehádal, nikto nekričal, aby presadil svoj názor. Nikto neprekrikoval druhých. Každý hovoril pokojne a všetci vždy počkali, kým druhý dohovorí. Dohody vznikali prirodzene, ľahko, čo sa raz dohodlo, to už nikto neotváral.

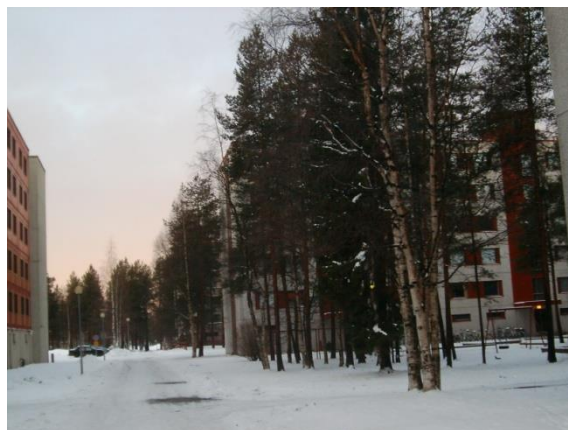
Neveril som vlastným očiam, ale po polhodine diskusie som pochopil. Títo študenti sa nesprávali ako páni sveta, ktorí prišli do prírody a chcú si užívať bez ohľadu na svoje okolie. Stáli trpezlivo pod modrou oblohou v chladnom vetre vanúcom od mora pri hustom lese, hovorili tak pokojne, že občas bolo počuť svišťanie neďalekých veterných mlynov. Svojím pokojným dohadovaním na mňa pôsobili, akoby v tom lese a v tom vetre vyrástli. Akoby do toho prostredia patrili. Alebo – akoby do neho chceli prirodzene zapadnúť a svojím pobytom nenarušiť mier toho miesta.

Snahu zapadnúť – vlastne ani nie snahu, ale hlbokú empatiu voči prostrediu, ktoré nenaruším, ale sa do neho prirodzene včlením tak, aby som uplatnil aj svoje túžby – túto snahu som pochopil neskôr, keď som sa prechádzal po „sídlišku“ v Oulu, vtedy ešte 160-tisícovom meste (v roku 2018 už má viac ako 200-tisíc). Nebola v ňom špeciálna architektúra, ako si niekedy Fínsko predstavujeme. Tie domy boli väčšinou bežné kvádre a kocky. To hlavné, čo ich často odlišovalo od slovenskej architektúry, bola práca s oknami – často menili rytmus, veľkosť, fasáda je na fínskych domoch často bohato členená práve oknami.

Tie domy boli však tak jemne a starostlivo začlenené do lesa, k jazeru, k lesnej ceste, že pôsobili, akoby tam boli odjakživa. Našiel som rozostavaný nový trojposchodový bytový dom, ktorého jeden múr vyrastal asi meter od stromu. Nepoškodeného stromu.

Ten strom nerástol pri dome, ale dom rástol pri ňom. Bolo v tom niečo symbolické – nie sme tu na to, aby sme prírodu využili pre seba, ale dokážeme ju prijať medzi seba.

Oulu

Kemijärvi – Kultúrne centrum

Jednotlivé domy na samostatných fotografiách by nikto nepovažoval za výnimočné stavby. Mnoho z tých vysoko cenených fínskych stavieb len ťažko možno porovnávať s najvyššími svetovými architektonickými unikátmi, ako je múzeum v Bilbau. Aj svetoznáma Hala Finlandia v Helsinkách od Alvara Aalta je síce elegantná a ponúka veľa zaujímavých pohľadov, ale jej najväčšou devízou je jej umiestnenie – medzi rušnou cestou a pokojným jazerom. Aj tradičná fínska architektúra, ktorej tvary sa mimo veľkých miest dodnes bohato využívajú, často nepoužíva nejaké mimoriadne architektonické výkony.

Fínska architektúra je cenná hlavne urbanisticky – svojím prirodzeným začlenením od prírody. Akoby človek nemal prírodu ovládnuť. Keď ju už musí využívať, tak to nerobí ako dravec, ale ako hosťiteľ, ktorú prijme prírodu medzi svoje obydlia, príroda je ich prirodzenou súčasťou.

Hostitelia

Seminár na ostrove Hailuoto sa po úvodnom dohadovaní základnej prevádzky začal ešte v ten deň. Markku, jeden z učiteľov, nás všetkých zbral k moru, takže naše domčeky sa strácali vo vzdialenom lese.

Postavili sme sa do tesného kruhu, aby sme v šušťaní veterných mlynov a jemného vetra od mora všetci počuli jeho hlas. Pokojným, tichým hlasom začal hovoriť:

„Stretli sme sa tu na okraji ostrova, aby sme sa niečomu naučili. Dohodli sme si pravidlá spolunažívania a sme pripravení pracovať. Nie sme tu však ešte všetci, stále niekto chýba.“

Naše spýtavé pohľady ho neprekvapili, pokračoval: „Pripravte sa na privítanie posledného účastníka nášho seminára, nášho najvzácnejšieho host'a. Pripravte sa na privítanie Prírody.“

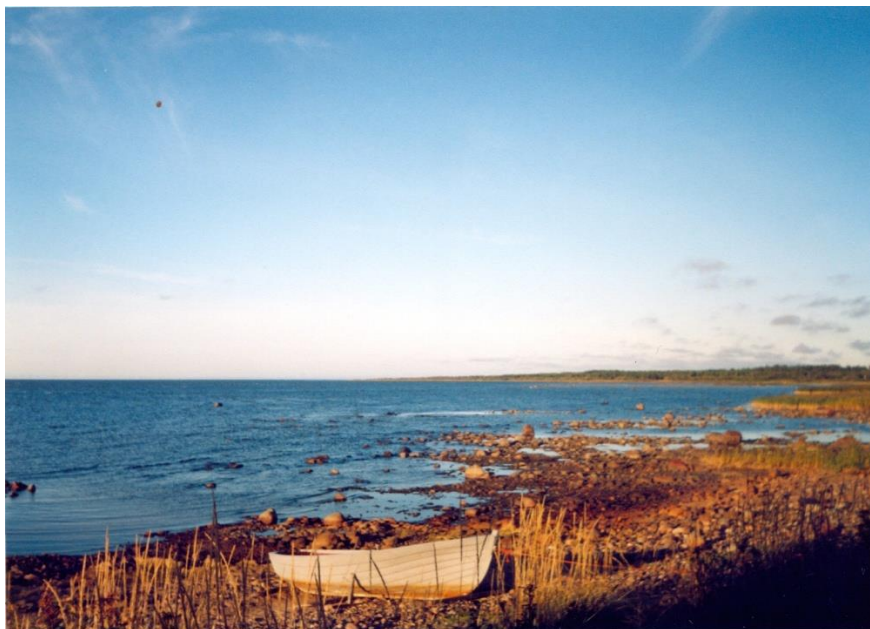
Po chvíli ticha, keď nám v ušiach šumeli dozvuky jeho slov spolu s veternými mlynmi, pokračoval: „Ak ste pripravení privítať a prijať medzi seba tohto host'a, rozíd'te sa po tejto pláži, choďte kdekoli, ale choďte každý sám. Obzerajte sa, počúvajte, zastavte sa a znovu pozorne počúvajte. Všímajte si každý kameň na pláži, všímajte si vlny na vode, počúvajte vietor a spôsob, akým hladí naše veterné mlyny. A počúvajte pritom svoju dušu.“

V tichu sme sa rozišli po opustenej pláži.

Každý iným smerom, pláž bola dostatočne veľká na to, aby sme sa nevideli a nepočuli, aby sme mohli každý po svojom vnímať priestor, v ktorom sme sa našli, kamene, suchú

jesennú trávku a piesok, po ktorých sme kráčali, slanú vodu, ktorú sme voňali, vzdialený les, čistú oblohu, náznaky mrazivého severského vzduchu.

Niektorí z nás len prešli pár krokov a zastavili sa, iní chodili sem a tam. Niektorí sme prišli až k vode a omočili do nej ruky, iní zdvihli kameň alebo pohladili trávku vlniacu sa vo vetre. Všetci mlčali.

Markku nám nepovedal, ako dlho máme byť „preč“. Neviem, koľko času uplynulo, keď som si uvedomil, že sedím na kameni pri vode sám. Poobzeral som sa okolo seba, mnoho účastníkov seminára bolo v dosť veľkých vzdialenostiach odo mňa. Začal som rozmýšľať, kedy sa máme vrátiť na miesto, odkiaľ sme sa rozišli a obzeral som sa po našom Markkovi.

Nebolo ho. Odišiel nebadane, kým sme sa všetci rozchádzali po pláži.

Až vtedy som pochopil jeho úlohu. To nebola úloha, ktorú bolo treba splniť a potom o nej referovať, alebo za ňu dostať hodnotenie. Nebola to ani úloha, z ktorej by vyrástla ďalšia, už hodnotená úloha.

To bolo pozvanie do hľadania harmónie s prírodou. Bolo to pozvanie do vlastných myslí. Markku dobre vedel, že každý z nás má svoj individuálny čas, ktorý potrebuje. Vedel, že potom nebudeme mať veľkú vôľu rozprávať o tom, čo sme prežívali.

Príroda zrazu prestala byť len mrazivým jesenným vzduchom severného Baltu. Vietor prestal byť obyčajným pohybom vzduchu, voda už nebola iba morom. Všetko sa to stalo súčasťou nášho života na ostrove. Počas nasledujúcich dní, hoci sme pracovali v seminárnej miestnosti vnútri chatky, alebo sme večer išli do sauny, či v čase obedňajšej prestávky – po celý ten čas sme boli s prírodou, ktorá sme prvý deň prijali medzi seba ako jedného z nás.

Stali sme sa súčasťou prírody, nie však tak, že by sme sa v nej stratili. Stali sme sa jej súčasťou tak, že sme ju prijali medzi seba ako najvzácnejšieho hosťa. A my sme sa zrazu bez toho, aby sme sa museli k niečomu nútiť, správali k nej ako dobrí hostitelia. – Aj vtedy, keď sme išli do lesa zbierať jeho sladké jesenné plody.

Až vtedy som naplno pochopil, prečo sa v úvode seminára všetci tak pokojne dohadovali. Vedeli, že nesmú rušiť to vzácne, čo mali okolo seba.

Odvtedy chápem, v čom je fínska architektúra taká výnimočná. Lebo sa nerozvaľuje v prírode ako nenásytný vládca, ktorý si zoberie, čo si zmyslí. Ich architektúra počúva, akú povahu má konkrétne miesto a chce sa stať jeho súčasťou. To preto sú ich sídliská tak zasadené do prírody, že niekedy máme pocit, akoby sme ani neboli v meste.

Sídlisko v Oulu

Fínski architekti vedia, že nesmú prírodu rušiť, ale počúvať ju a prijímať.

(1996 / 2012)

Videl som utópiu

Tornio

Talianska pizzeria a turecký kebab nažívajú v jednej miestnosti spolu s americkou Coca-Colou. V mieri, v harmónii, v pokoji, každý deň. Spoločne vítajú zákazníkov, spoločne ich obsluhujú, nehnevajú sa, keď si zákazníci objednávajú len jednu z nich, ochotne rešpektujú špeciálne chute svojich zákazníkov. Nevadí im, keď zákazníci hovoria po finsky, po švédsky, po turecky, či po anglicky.

Tornio je mesto na severe Fínska, na ľavom brehu rieky Tornio. Kedysi švédske mesto, ale keď sa Fínsko r. 1809 stalo Veľkovoľvodstvom Ruského cárstva, štátna hranica pridělila Tornio Fínsku. Švédi, v tom čase obyvatelia nepriateľského štátu, postupne odchádzali za riekou Tornio, po ktorej viedla hranica – aby na jej pravom brehu, už vo Švédsku, budovali dedinku Haparanda, z ktorej je dnes mestečko.

Z obidvoch osád sú dnes mestá siahajúce až úplne po breh rieky i po brehy najsevernejšej časti Botnického zálivu Baltického mora. Tak si ponad jednu riekú hľadajú do okien obyvatelia dvoch miest a dvoch štátov.

Prišla Európska únia, obidve mestá sa v nej ocitli, prišiel schengenský priestor, hraničné kontroly medzi Torniom a Haparandou prestali existovať. A tak mestá pôvodne nepriateľské a oddelené začali zrastať.

Spája ich niekoľko mostov, jeden z nich dokonca tvorí jediné železničné spojenie Fínska so Švédskom. Spájajú ich cesty, po ktorých nie je problém kedykoľvek prejsť z jedného štátu do druhého. Rieka Tornio je síce dlhá, ale vo svojom ústí nie veľmi široká, a dokonca mesto Tornio sa rozprestiera aj na polostrove, ktorý je pri pravom brehu rieky,

tesne pri Haparande. Preto si cestovateľ takmer nevšimne, že vošiel do iného štátu. Upozorní ho na to iba modrá tabuľa s dvanástimi hviezdikami a názvom štátu.

A tak tu nažívajú takmer ako jedno mesto. Dnes už aj pod názvom Tornio-Haparanda. Je to takmer Utópia Thomasa Mora.

Vytvorili spoločné niektoré mestské úrady – prečo by aj nie, keď veľa zákonov Európskej únie platí pre obidva štáty.

Najväčšia križovatka v Haparande je tesne pri obchodnom dome IKEA. Je fakt, že centrá obidvoch miest sú blízko tejto cesty, ale predsa len taká veľká križovatka nevznikla práve tu náhodou. Zdá sa, že návšteva tohto obchodného domu vo Švédsku je pre Fínov prirodzená.

Najväčšia pláž na brehu rieky je takmer v centre Haparandy, a vraj je hojne navštevovaná Fínmi – pretože oni majú svoje oveľa menšie pláže dosť ďaleko južne od centra Tornia.

Pohľad z pláže Haparandy do Fínska

Vo Fínsku je švédčina druhým oficiálnym jazykom, tak sa nemožno čudovať, že väčšina nápisov v Torniu je dvojjazyčná. Na väčšine územia Fínska to však nie je zvykom, a v blízkom fínskom meste Kemi tiež nie. Ale v Torniu vidno švédčiny veľmi veľa. Naopak, v Haparande vidno veľa fínskych nápisov, hoci fínčina si nenárokuje vo Švédsku žiadny špeciálny status vo Švédsku.

Problémy sú len tri.

Prvým problémom je rôzna mena. Vo Fínsku sa platí eurom, vo Švédsku švédskou korunou. A tak sú v obidvoch mestách cenovky v obidvoch menách – prečo by aj nie, keď IKEA je na rozmerey päťtisícovej Haparandy obrovská, takže určite ju nestavali len pre Hapa-

randčanov; a centrum Tornia ovláda veľké nákupné centrum, ktoré tiež neslúži len dvadsiatim tisícom Tornčanov.

Druhým problémom je rôzna šírka železničných tratí – Fíni používajú tzv. širokorozchodnú trať, ktorú u nich zaviedli v minulosti Rusi. Pretože všetky ostatné železničné spojenia má Fínsko len s Ruskou federáciou, nemá zmysel meniť rozchod tratí. A tak, hoci má železničný most cez rieku Tornio iba jednosmerné koľaje, predsa sú tam koľaje štyri – dve bližšie k sebe a dve ďalej od seba.

Tretím problémom je časový posun. Fínsko má oproti Švédsku o hodinu viac. Čo má potom robiť človek, ktorý si zájde nakupovať alebo na návštevu do druhého mesta, teda do zahraničia? Musí si dávať pozor na čas. Ale aj to sa dá uľahčiť:

IKEA, Haparanda

Problémom je oslava Nového roku, ktorý sa vo Fínsku začne o hodinu skôr. Ale vraj si z toho nerobia problémy – proste ho oslávia spoločne dvakrát.

V Torniu a Haparande veria v možnosť takého spoločného života. Začali budovať spoločné centrum jedného súmestia, budova IKEA bude jeho súčasťou.

Idea jednoty a spolupráce tu určite nie je niečím, čo by sa zrodilo len v posledných rokoch. Akoby v mysliach Tornčanov a Haparandčanov existovala predstava či túžba po spoločnom živote dlhé desaťročia. Napovedajú to dva pomníky: V Torniu pri rieke pomník mladým ľuďom, ktorí symbolicky stavajú most – náznak mosta na pomníku má tvar železničného mosta spájajúceho tieto mestá. Pred radnicou Haparandy zasa iný pomník, ktorý – so symbolickým názvom Most – pripomína výročie založenia mestečka.

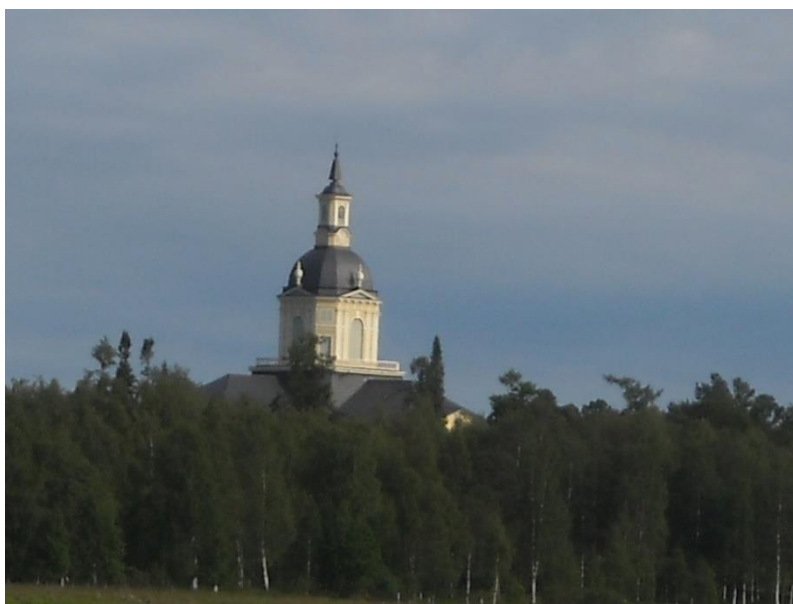

Tornio

Haparanda

Zvláštnou zhodou náhod práve cez Tornio vedie Struveho geodetický poludník. – Tento poludník je prvou súčasťou svetového dedičstva UNESCO, ktoré sa nachádza na území viacerých štátov. Akoby Fridrich von Struve už v 19. st. cítil, že tento priestor bude stvorený pre utópiu, akoby predpovedal, že jeho poludník bude symbolicky spájať štáty. Bod z jeho poludníka, ktorý vedie cez Tornio, sa nachádza vo veži kostola z 18. st.

Kostol v Torniu

Utópia Thomasa Mora predsa len existuje, videl som ju. Ľudia žijú v dvoch štátoch, dokonca v inom čase, a predsa nažívajú spoločne.

Asi preto sa aj v ich reštaurácii dokáže zmieriť európsky, arabský a americký svet.

(2010 / 2012)

Fínske stretnutia

Vo Vietname je teplejšie

Keď ma raz v studenom novembrovom Oulu viezla Rauni na letisko, spýtal som sa jej, ako bude tráviť Vianoce. Odpovedala rázne a jednoducho:

„Ideme s dcérou do Vietnamu.“

„Prečo tak ďaleko a prečo práve tam?“

„Lebo tam je teplejšie ako v Oulu, aj je tam dlho svetlo.“

Rauni, ktorá žije v Oulu desaťročia, jednoducho vyjadrila svoje pocity z dlhej fínskej zimy. Zažil som túto zimu viackrát a hoci som v Oulu nikdy nebol počas zimného slnovratu, keď je svetla najmenej, predsa mi stačilo niekoľko novembrových návštev. Slnko sa ukazovalo tesne nad horizontom okolo deviatej a už okolo jednej sa strácalo, veď Oulu je len 200 km južne od severnej polárnej kružnice. Našťastie, svitanie a súmrak sú v tejto zemepisnej šírke dosť dlhé. Slnko vychádza a zapadá veľmi pomaly, aj dve hodiny, čím sa úplná tma predsa len skracuje.

Ale Rauni potom ešte predsa len vyjadrila, že za tie roky života v Oulu má tmy a zimy niekedy po krk. Preto sa rozhodla stráviť Vianoce, aj pre Fínov najkrajšie sviatky roka, v južnej Ázii. Jej dcéra tento nápad vraj bez problémov schválila.

Horšie to bolo, keď mala dcéra schváliť vystúpenie svojej matky na svojej svadbe.

Keď Rauni vydávala dcéru, tak jej ako staršej svadobnej matke mala pripadnúť úloha hlavného príhovoru. Rauni so svojím nekonečným zmyslom pre humor sa chystala hovoriť na svadbe podľa svojho svedomia. A tu vznikol problém.

Rauni totiž pochádza zo starej fínskej rodiny. Jeden z jej predkov sa výrazne zaslúžil o porážku švédskych vojsk v nejakej veľkej bitke v minulosti, keď Fínsko bolo súčasťou Švédskeho kráľovstva. Pretože na svadbe sa patrí predstaviť svoje rodiny, zaumienila si Rauni hovoriť práve o tejto histórii.

Lenže ženíchova rodina pochádzala tiež zo starej rodiny, avšak zo švédskej. Navyše, boli hrdí na svoje „švédstvo“. Hrozil škandál.

Rauni si chystala dosť dlhú reč, v ktorej by farbisto opisovala úspechy Fínov v bojoch proti Švédom. Je to však veľmi inteligentná a citlivá žena, ktorá nechcela nikoho urážať,

a vlastne si chystala jednu veľkú ironickú mystifikáciu. Len jej „fínstvo“ jej nedalo, aby trochu nepodpichovala – so všetkou úctou voči tým druhým.

Keď som o rok znova prišiel do Oulu, pýtal som sa Rauni, ako svadba a reč dopadli, či urobila veľkú blamáž. Len sa zasmiala:

„Dcéra mi zakázala hovoriť.“

O nejaký rok potom Rauni odišla zo svojho profesorského postu na univerzite a dnes je v dôchodku. Zaujímalo ma, čo sa v jej živote zmenilo. Ukázala mi svoju miestnosť na univerzite:

„Pozri, pribudla fotografia vnuka a už môžem používať len polovicu tejto miestnosti, nie celú.“

Pýtal som sa ďalších ľudí na katedre, čo sa zmenilo po jej odchode do dôchodku, pretože bola jednou z dvoch kľúčových postáv na katedre. Dozvedel som sa:

„Nič. Rauni je na dôchodku, ale všetko beží tak, ako keby naplno pracovala. My sa tomu tešíme.“

Rauni totiž všetci majú radi aj ako človeka, aj si ju vážia ako špičkovú odborníčku, aj má výnimočne dobrý vzťah k študentom. Len tie fínsko-švédske spory niekedy – hoci aj v ironickom podaní – môžu poukazať na vzťahy.

Fínsko bolo niekoľko storočí súčasťou Švédskeho kráľovstva a Švédi majú doteraz silné postavenie v krajine, dokonca Fínsko je oficiálne bilingválne, fínsko-švédska krajina. Všetky deti sa učia po švédsky, oficiálne nápisy a dokumenty sa vydávajú dvojjazyčne. Vo verejnom styku to síce funguje hlavne v hlavnom meste a na pobreží, kde žije väčšina Švédov, ale to nič nemení na oficiálnej politike štátu. Fíni sú na túto tému veľmi citliví – najmä vo vnútrozemí, a špeciálne okolo Jyväskylä, čo je mesto, ktorého význam pre fínsku kultúru sa dá porovnávať so slovenským Martinom.

Hľadanie seba

Satu bola Rauninou doktorandkou. Veľmi sa svojej doktorandskej práci nevenovala, pretože mala množstvo iných zmysluplných záujmov, čo Rauni dosť hnevalo. Ale Satu pôsobila, akoby si z toho nič nerobila.

Mal som pocit, že oveľa viac ako jej doktorandské štúdium ju zaujímali jej priatelia na Cypre a v Grécku. Satu rozpráva plynule po grécky a na Cypre bola takmer ako doma. Myslí, že v tom nebolo hľadanie teplých miest, hoci Satu pochádzala z mestečka Kemi, ktoré je ešte o sto kilometrov severnejšie ako Oulu. Je v ňom taká tuhá zima, že už mnoho rokov na začiatku zimy postavila v Kemi ľadové mesto, teda niekoľko ulíc z ľadu, ktoré vydržia celú

zimou. Uprostred nich je aj kaplnka (luteránska, lebo viac ako 90% Fínov sa pridrižiava tohto vierovyznania) – riadne vysvätená s pravidelným bohoslužbami.

Hoci Satu asi neutekala pred zimou, aj keď sa priznala, že to južné teplo je jej príjemné, mal som často pocit, že na Cyprus a do Grécka uteká. Nevieť, pred čím, alebo pred kým – vlastne všeličo sa dalo vytušiť.

Jedna vec jej však predsa len na juhu vadila.

Pri svojich častých cestách, ktoré viedli až do Namíbie, si všimla, že v Európe sa smerom na juh zosilňuje hluk – na uliciach, v domácnostiach, v inštitúciách, v kaviarňach. Satu si všimla, že ľudia v strednej Európe rozprávajú hlasnejšie ako v Škandinávii, a v južnej ešte hlučnejšie. Že čím ďalej na juh, tým hlasnejšie hrá hudba v kaviarňach, na ulici, aj v domácnostiach. Až po týchto jej pozorovaniach som si uvedomil, že Fínsko je skutočne tichšia krajina ako krajiny strednej Európy. Možno je to ich vzťah k prírode, možno je to ich skromnosť, možno je to častá uzavretosť a premýšľavosť Fínov, ktorí zväčša nekonajú a narozprávajú bez rozmýšľania... Sú medzi nimi aj veľmi hluční ľudia, ale najmä na verejnosti sa tak zväčša neprejavujú.

Satu však neodchádzala len na juh. Keď sa vydala a mala deti, odišla so svojou rodinou žiť a pracovať do Lichtenštajnska. Vlastne ani neviem, či doktorandské štúdium ukončila, ale mám pocit, že v jej živote to nebolo podstatné. Myslím, že si oveľa viac cenila to, že mohla niekam odísť a byť tam šťastná.

Satu však nepreskakuje zmätene z práce do práce, z miesta na miesto, to nepatrí k fínskym vlastnostiam. Fíni sú svojou výchovou zvyknutí púšťať sa do akýchkoľvek aktivít naplno, koncentrovane a od malička sa učia doťahovať veci do konca. Tak aj Satu robí naplno všetko, do čoho sa pustí – okrem tej doktorandskej práce, pri ktorej akoby nechápala úplne jej zmysel. Ale keď sa skoro dostala do mestského parlamentu v Oulu ako poslankyňa, jej volebná kampaň bola naozajstnou kampaňou.

Tak isto, keď sa pustila do politických kampaní na celoštátnej úrovni. Jej citlivosť voči životnému prostrediu ju prirodzene priviedla do radov strany zelených, s ktorou kandidovala do celoštátneho parlamentu. Nedostala sa do neho na prvýkrát, ale neustala, kým v ďalších voľbách neuspela. Jej kampaň opäť bežala na plné obrátky. A vo všetkých ďalších rozhovoroch s ňou aj po mnohých rokoch, zostala citlivosť k prostrediu a k prírode dôležitou témou.

Nemyslím, že chcela politickou aktivitou od niečoho ujsť. Len to bol opäť posun niekde inde. Akoby ju brzdilo, keby zostala na jednom mieste príliš dlho. Ako poznám Fínov, je to dosť neobvyklá vlastnosť, pretože mnohí z nich majú sklon dlho vydržať na jednom mieste – obrazne aj doslova. Sú veľmi trpezliví, pokorní a skromní a nepotrebuju stále preskakovať.

Fíni sú v tomto veľmi odlišní napr. od Američanov, ktorých takmer národným heslom je „zostať v pohybe“. Pionierske začiatky kultúry a politických štruktúr USA, keď dve storočia postupne smerom na západ osídľovali obrovské územia kontinentu – a skončili len zhruba pred 150 rokmi – to všetko zanechalo stopy v uvažovaní Američanov. Aj keď už nemajú kam posúvať hranice, lebo už dávno dorazili k pobrežiu Tichého oceánu, predsa snaha nezastať, ale hýbať sa, meniť, posúvať, je im dosiaľ vlastná.

Fíni akoby sa zo svojho priestoru ani nepohli. Z jednej strany niekoľko storočí vládnuce Švédsko, z druhej strany dosť nepriateľské a cudzie Rusko, zvyšok obkolesený Baltickým morom. Ľudia sú roztratení v krajine, Fínsko má asi toľko obyvateľov ako Slovensko, ale tí obývajú asi desaťkrát väčšie územie, ako je dnešná SR a súvislý pás osídlenia je len pri južnom a západnom pobreží. Ešte aj dnes je možné cestovať po Fínsku celé hodiny a nevidieť žiadne osídlenie, ani osamelú farmu.

V tuhých zimách, v zimnej tme, v blízkosti silných štátov, ktoré využívali Fínov pre svoje ciele, v krajine, kde okrem vody, dreva a zvierat bolo dosť málo iných prírodných zdrojov, nebolo možné sa často sťahovať a meniť pôsobisko. Skôr bolo dôležité počas krátkeho leta získať dostatočné množstvo zásob na prežitie krutej zimy. – Fíni sami hovoria, že v ich podvedomí zostala predstava, že sa treba starostlivo a systematicky pripraviť na ťažké časy.

Aj preto Fíni nie sú „stále v pohybe“, ale sú dosť pevne zviazaní s priestorom, v ktorom žijú. Aj preto nechcú stále preskakovať z miesta na miesto, lebo v podmienkach ich krajiny nemôžu kedykoľvek kdekoľvek začať odznova.

Hoci viem, že nič nie je možné vyhlásiť za typické vlastnosti nejakého národa, že vždy je to len množstvo individualít, Satu v sebe nesie niečo ako „typické“ vlastnosti Fínov,. Ak existujú nejaké vlastnosti, ktoré možno označiť za „fínske“, tak sú to len vlastnosti, ktoré sa často vo Fínsku a u Fínov ukazujú. Ako som postupne poznával Fínov, Satu ich pre mňa vždy reprezentovala. Akoby som v nej nachádzal každú vlastnosť, ktorú som vnímal u ľudí v tejto krajine.

Jediná vec Satu chýbala – ochota vydržať dlho na jednom mieste.

Po viacerých rokoch vidím, že možno to bolo iba hľadanie samej seba, lebo už viac rokov pôsobí, ako by chcela zostať tam, kde je – v ekologických aktivitách. Aj v tomto sú Fíni poctiví. Možno tiež ich krajina spôsobila, že museli dôverovať vlastným silám, že sa

nemohli spoľahnúť na druhých (hoci vždy sú ochotní pomôcť, keď treba – ale pri riedkom osídlení môže byť tá pomoc prakticky nedostupná). Snaha spoľahnúť sa na samého seba ako by viedla Fínov k tomu, že venujú veľa síl tomu, aby našli samých seba – aby spoznali, na čo sa u seba môžu spoľahnúť, lebo v podvedomí cítia, že od toho závisí ich prežitie.

Staromódna vec

Keď sa Tuula v r. 2011 vydala, písala mi:

„Všimni si, že mám novú mailovú adresu. Zmenila som si totiž meno, urobila som tú staromódnu vec a prijala som manželovo priezvisko.“

Bol by som prekvapený, keby som už niečo o Fínsku nevedel. Tuula skutočne potrebovala zdôvodňovať zmenu priezviska, lebo vo Fínsku je taká zmena dnes dosť neobvyklá.

Fíni majú hlboko v podvedomí zakorenený oveľa väčší zmysel pre rovnosť a rovnostárstvo ako iné krajiny Európy. Možno pôsobí stáročný vplyv sauny, kde v nahote padajú akékoľvek sociálne či iné bariéry a všetci návštevníci sauny sú si vždy úplne rovní. Možno pôsobí riedke osídlenie Fínska a silné zimy, lebo tam často ide o prežitie, a vtedy môže rovnakú pomoc potrebovať ktokoľvek, aj ju ochotne poskytne ktokoľvek, či prijme od kohokoľvek.

Mnohým Fínom netreba nič vysvetľovať o rodovej rovnosti, je pre nich úplne samozrejmá. Asi aj preto si dokonca dvakrát zvolili jednu z prvých prezidentiek v Európe.

Niekedy sa však dostáva až do absurdných situácií – ako mi vysvetľoval v tom istom čase tiež čerstvo zosobášený Jani, zobrať si po svadbe manželovo meno sa vo Fínsku považuje za niečo nepochopiteľné a mimoriadne staromódne. Aj jeho manželka si nechala svoje rodné priezvisko, hoci mu vraj vysvetlila, že by jej vôbec neprekážalo jeho priezvisko – ale vyrastala s jedným menom, nevidí vraj nutnosť meniť svoju identitu. Lebo – ako sa vyjadrila Janiho mladá manželka – aj v manželstve môže byť len sama sebou, a nie jeho tieňom.

Lenže Janiho vysvetľovanie pokračovalo:

„A predsa kdesi v podvedomí mnohých mužov je určitá nechúť k tomu, aby si manželka nechala svoje rodné meno.“

Nerozumel som – „Veď Fíni nemajú problém s rovnosťou muža a ženy.“

„Áno, nemajú. Ak si však žena nechá svoje meno, môže to muž vnímať od nej ako určitú poistku – čo keby sa ukázalo, že s týmto mužom nedokážem žiť...“

Namietal som – „Ale koľkí ľudia sa rozvádzajú, hoci manželia majú rovnaké priezvisko!“

Hoci s tým Jani súhlasil, dodal: „Ale predsa...“

Upozornil ma na spodné prúdy vo fínskom myslení.

S rodovou rovnosťou nemajú žiadny problém, a nie je to len povrchné zdanie, ani hranie sa na moderných ľudí, myslia to úprimne. A predsa len v mužoch ešte čosi tradičné zostalo. Počul som aj o prezidentke Tarji Halonenovej, ktorú národ miloval a obdivoval – ale predsa len sa od nej očakával vzorový rodinný život, ktorý pri prezidentoch-mužoch v médiách neprepierajú. Sú skutočne schopní medzikultúrnej tolerance, ale keď sa zjaví téma o Rusoch či Švédoch, na ktorých nemajú z histórie najlepšie spomienky, ich reč stvrdne – jasným signálom bola výnimočná radosť Fínov, keď v hokeji porazili Švédov, a tá radosť nepramenila len z víťazstva na majstrovstvách sveta...

Ale aj Fínsko sa mení rovnako ako celý svet okolo nich. Niekoľko rokov po tom, ako som viedol podobné rozhovory s Tuulou a Janim, som navštívil Fínsko v čase, keď si pripomínali Deň rodovej rovnosti. Nebol to oficiálny štátny sviatok, ani žiadne voľno, ani žiadne oslavy. Len si ho pripomenuli hlavné médiá a – na štátnych a verejných budovách boli vyvesené štátne vlajky. Štát považoval tento deň za taký dôležitý ako plnohodnotný štátny sviatok, aj keď ním nebol.

V poslednej miestnosti

V poslednej miestnosti na chodbe, kam už skoro nikto nezájde, lebo aj schodište pri nej skoro nikto nepoužíva, pracuje Markku. Stále so silnými okuliarmi na očiach, v miestnosti stojí v ráme pripravená obrovská a silná šošovka.

„Narodil som sa slepý“, vysvetlil mi raz Markku. Bola to nejaká choroba, ktorej liečenie mu umožnilo po dvoch rokoch konečne uzrieť svet. Oči zostali slabšie, ale Markku sa o to viac teší zo sveta.

Jedna noha síce poslúcha o trochu menej, ale to Markkovi nebráni chodiť veľkou rýchlosťou a veľmi dynamicky po chodbách univerzity, alebo po ľade a snehu v meste. Jeho rýchlosť a schopnosť vyberať zákruty je taká ohromujúca, že niekedy pri chôdzi mám problém s ním komunikovať, lebo mi neustále niekde uniká.

Ale keď si sadneme na kávu s koláčikom – obľúbené fínske trávenie času – pokojne sedí, pozorne počúva všetkých, čo pijú kávu s ním, ochotný kedykoľvek doplniť do rozhovo-

ru svoje skúsenosti či pocity. Málokedy hovorí len o objektívnych faktoch, väčšinou sú pre-siaknuté jeho vnímaním sveta – nie preto, že by nebol schopný vidieť svet nestranne, ale pre-to, lebo považuje za dôležité priniesť a ukázať druhým ľuďom svoje vlastné videnie sveta. Akoby rátal s tým, že každý človek si určite utvorí nestranný pohľad na svet, ale jeho – Mar-
kkova – skúsenosť je neprenosná, tak ako skúsenosť každého človeka. A preto ju treba po-núknuť druhým.

Lebo Markku nevnučuje svoju skúsenosť a svoj pohľad. On ich len nevtieravo a s od-zbrojujúcim smiechom ponúka.

Nevadí, že Markku pracuje v miestnosti na konci chodby. Jeho otvorenosť, stála schopnosť vnímať radosť vo svete, schopnosť tešiť sa z prítomností ľudí, či jeho ochota aj schopnosť okamžite pomôcť mu prinášajú množstvo priateľstiev. Markku je ako centrum siete – ak chcem niekoho na jeho fakulte či inde spoznať, treba sa spýtať Markka. Okamžite si predstaví, kto by mohol pomôcť, kto by mohol poradiť, s kým by mohol človeka skontak-tovať.

Je paradoxné, že všetci ľudia, s ktorými ma dal dohromady, mu boli veľmi podobní - otvorení, priateľskí, komunikatívni.

Pred každým jedlom sa prežehná a pomodlí. Kdekoľvek a kedykoľvek. Hoci som si to všimol už vo Fínsku, až pri jeho návšteve na Slovensku v r. 2009 som si naplno uvedomil, čo sa deje, lebo u nás to človek tak často nevidí a trochu to „kričí“. Markku nie je povrchné ná-božný, ani nepotrebuje hlasno dávať najavo svoju luteránsku vieru. Len to hlboko cíti a prosto hovorí o sebe –

„Som veriaci a beriem svoje luteránstvo vážne.“

Ked' sme raz v Oulu šli na večeru do mesta, vedel, že bude problém zaparkovať. Tak proste zatiahol pri Oulskej katedrále do nejakého dvora. Pýtal som sa ho, či tam môže jeho auto zostať. Len sa pokojne usmial:

„Pracujem v našom cirkevnom zbore, mám preukaz, že môžem v našich priestoroch parkovať.“ Ďalej sa nechválil, ako pracuje a čím prispieva. Len medzi rečou neskôr spomenul množstvo činností, ktoré pre cirkev v Oulu s chuťou a veľkou trpezlivosťou robí. Vytušil som, že aj tam je asi jedným z komunikačných a ľudských križovatiek, tak ako na univerzite.

Ked' po dlhších rokoch konečne dokončil svoju doktorandskú prácu a obhajoval ju, bola to na univerzite skutočná udalosť. Na obhajobu prišlo asi sto ľudí, mnohí docestovali z ďalekých oblastí Fínska. Opisoval mi, ako prišli aj mnohí respondenti, s ktorými robil vý-skum pre svoju doktorandskú prácu, ako ho na obhajobe v diskusii vôbec nešetrili, lebo mu tým chceli dať najavo, že im na jeho doktoráte záleží. Všetko opisoval úplne prirodzene,

akoby hovoril o nákupe v obchodnom dome. Z opisov reakcií jednotlivých ľudí som však cítil, že na Markkovi záleží mnohým ľuďom z celého Fínska. Že ho majú radi.

Nespomínam si, že by sa Markku s niečím chválil. Všetko okolo seba hodnotí ako prirodzenú súčasť života, aj svoju chorobu, aj ľudí okolo seba. Nerozpráva ani nič patetické o božích daroch, hoci možno to aj tak chápe. Nepotrebuje patetické vyjadrenia, ani vznešené gestá, ani veľké slová. Veci v jeho živote plynú prirodzene a nepotrebujú žiadne nadsadené vyjadrovanie.

Vo svojej skromnosti, ktorú ukazuje už aj polozenie jeho miestnosti na univerzite – čo je určite náhoda, ale významná náhoda – je pre mňa symbolom fínskeho nazerania na svet. Len veľmi zriedka som si u Fínov všimol pátos, dokonca ani vtedy, keď hovoria o veľmi bolestných veciach, ako napr. o laponskej vojne, či o zničení Rovaniemi, alebo o požiari Helsínk. Nevšimol som si pátos ani vtedy, keď hovoria o svojich úspechoch, napr. o svojom veľmi úspešnom školstve, o svojej nádhernej krajine, o Nokii.

Keď som začal chodiť do Fínska, na Slovensku už vládol divoký kapitalizmus deväťdesiatych rokov 20. st. a po našich cestách sa zrazu prehánali obrovské a luxusné autá – BMW, Mercedesy, Lexusy a ďalšie. Bol som vtedy prekvapený, že som ich vo Fínsku videl omnoho menej, hoci Fínsko už vtedy bolo ekonomicky oveľa úspešnejšie ako Slovensko.

Za tie roky Fínsko ešte zbohatlo a je ešte úspešnejšie aj sebavedomejšie, ale týchto ukážkovo bohatých áut je tam stále menej ako na Slovensku, kde je ich odvtedy oveľa viac. Akoby sme my potrebovali navonok veľmi ukazovať svoju úspešnosť. Miestami to hraničí až s nadutosťou. Fíni majú túto potrebu oveľa menšiu, dokonca si trúfnem napísať, že mizivú. Samozrejme, je tam mnoho takýchto prejavov, ale oveľa, oveľa menej ako v iných krajinách.

Fíni sú skromný národ. Nepýtajú veľa, radšej sa obzerajú, čím by mohli sami prispieť. Ako sami hovoria, až keď sa prichystajú na život vo svojej nehostinnej zime, až potom môžu od života niečo požadovať. Generácie ich predkov si dobre pamätali, že nachystať sa na prežitie zimy nie je jednoduché, často to trvalo celé (a krátke) teplejšie a teplé mesiace v roku, takže na nejaké radosti života, či na nejaké extra požiadavky od života už nezostával čas.

Markku je akoby extraktom tejto fínskej skromnosti.

Orient vo Fínsku

Keď som v r. 1994 na stretnutí projektu UNESCO v strednom Fínsku pri krásnom jazere Konevesi, stratenom uprostred hlbokých lesov, stretol dvojčiky, Pirkko z Jyväskylskej univerzity a Helenu z Helsinskej univerzity, nebolo jednoduché porozumieť im. Nielenže

o sebe veľa nerozprávali, ale aj ich uvažovanie a správanie bolo pre mňa dosť zvláštne, nezrozumiteľné.

Zvláštne bolo už napr. to, že som raz večer našiel Pirkko sedieť na stoličke na terase našej chaty. Bola už tma a chladno, lebo aj začiatok septembra pri finskom jazere dokáže byť dosť nepríjemný. Pirkko sedela bez pohnutia, pozdravila ma len pohľadom a zostala ďalej pokojne mlčky sedieť.

Pokúšal som sa na druhý deň nadviazať na večernú situáciu, ale jasne dala najavo, že sa o tom nechce rozprávať. Akoby sa vtedy v nej dialo niečo, čo buď nie je ľahké komunikovať, alebo to nechce podávať ďalej. Napriek tomu bola celý čas veľmi komunikatívna, príjemná a priateľská. Bolo na nej vidno, že jej úsmev nie je formálny, ale vyplýva z niečoho, čo bolo hlboko utajené v jej mysli. Keď sa neusmievala, pôsobila veľmi smutne, avšak úsmev nebol úškľabkom, bol vyjadrením radosti zo sveta. Konfrontácia jej dvoch tvárí – smutnej a usmiatej – bola druhou zvláštnosťou.

Helena pôsobila pri prvom kontakte oveľa otvorenejšie, ani ten veľký smútok nemala v očiach, napriek tomu bolo v nej tiež niečo tajuplné. Jej oči svietili radosťou, nebolo to však lačné potešenie zo života. Rozprávala viac ako Pirkko, ale rovnako rozvážne.

Obidve dávali jasne najavo, že chcú mať dobré vzťahy so svetom a záleží im na tom, aby sa veci medzi ľuďmi diali bez konfliktov. Napriek tomu patrili k najhlasnejším a najtvrdším kritikom toho, ako bol riadený projekt, kvôli ktorému sme sa zišli.

Nerozumel som rozdielu medzi tým, že pôsobili dosť zahľadené do svojho vnútra, hoci nie egoisticky ani samolúbo – a tým, ako boli na jednej strane veľmi komunikatívne, spoločenské a priateľské, a na druhej strane ochotné okamžite dať najavo svoj kritický názor, síce vyargumentovaný, ale dosť kritický.

Až keď som s Pirkko strávil v r. 1995 týždeň na seminári v Heinole a na jej materskej univerzite v Jyväskylě, vyjasnilo sa mi. Pirkko bola sebavedomá žena, ktorá mala za sebou desiatky rokov štúdia indickej filozofie, hinduizmu a aktívnej praxe jogy. Prienik do hinduizmu a do jogy jej umožnil podstatne prehĺbiť vlastné schopnosti sebareflexie a jemného, avšak neľútostného ponoru do svojho vnútra. To jej zároveň umožňovalo prenikavo hľadiť do druhých ľudí, citlivo vnímať pohnútky ich správania. Koncentrovanosť jej mysle na to, čo sa deje v ľudskej duši, jej súčasne dávala silu veľmi otvorene a zrozumiteľne vyjadrovať svo-

je názory, postoje, emócie či predstavy. Tým získavala táto nevysoká a často mĺkva žena aj obrovskú odvahu vstupovať do konfliktov, ak išlo skutočne o vec. Ak nešlo o vec, ale o to, že niekto sa jednoducho pokúšal získať prevahu, nevstupovala do zbytočných konfliktov.

Keď som v tom istom roku strávil tri dni s Helenou v Helsinkách, tiež sa mi pri nej vyjasnilo. Nebola taká orientovaná na Indiu ani na jogu, hoci veľa o nich vedela. Jej intelektuálny život, v ktorom vnímala globálne súvislosti súčasnosti, aj jej život s iránskym hudobníkom jej ponúkli úplne inú koncentráciu, ako India ponúkla Pirkko. Helena jasne a čisto vnímala každý drobný okamih života či diania okolo seba ako súčasť globálneho sveta, ako niečo, čo bez globálnych súvislostí úplne stráca zmysel. Z jej rozprávania o živote s Iráncom sa ukazovalo, že práve jeho kultúrne korene – perzsko-islamské okorenené európskymi – jej pomáhali získať jej globálny pohľad. Ako keby perzská a islamská história a kultúra mohli do európskej individualistickej a na osobný prospech zahľadenej perspektívy vnieť niečo, čo prekročí našu obyčajnú snahu o osobné uplatnenie.

Perzský a islamský vplyv, ktoré u nej podnecovali a podporovali vnímanie globálnych súvislostí, dávali Helene podobnú silu ako India a joga dávali Pirkko. Dokázala sa rovnako skoncentrovať na jasné a otvorené formulovanie svojich pocitov, postojov či predstáv. Rovnako jasne vedela vyraziť do útoku proti neschopnosti, nadutosti a proti povrchnosti. Globálny nadhľad nad drobnou každodennou realitou jej dával aj rovnakú odvahu, akú Pirkko získala z ponoru do hĺbok svojej mysle.

Nemyslím, že by len vo Fínsku mohol človek získať tak veľa z jogy alebo z globálnej perspektívy. Pri stretnutiach s týmito sestrami som však objavil veľkú silu fínskej pokory.

Paradoxne som práve u týchto dvojčiek spoznal silu fínskej pokory, hoci pochádzali z rodiny, ktorej korene sa dali vystopovať až do r. 1625, čo je vo fínskych pomeroch ohromná vzdialenosť – pretože väčšina starých miest zhorela do tla aj s archívmi, pretože rodiny boli roztratené po krajine, pretože dôležitejšie bolo prežiť ako uchovávať záznamy o predkoch, pretože viaceré mestá sú vo Fínsku takmer rovnako staré, pretože šľachta vo Fínsku bola hlavne švédsko alebo ruská šľachta. Poznať také dávne korene, to vo Fínsku skutočne niečo znamená.

Fíni nie sú pokorní tak, ako si bežne pokoru predstavujeme – ako podliehanie tlaku zvonku, ako odovzdanie sa do rúk osudu. Vo Fínsku som často videl inú podobu pokory. Ich pokora je založená na chápaní druhých ľudí, na chápaní obmedzujúcich síl, čo prichádzajú z okolia – ale toto pochopenie sú schopní preformovať do nekonečne odvážneho a nekonečného zápasu o prežitie. Opäť je to asi niečo, čo vyplýva z ich prírody, z nekonečných lesov, z nekonečných prekážok v podobe státisícov jazier, z dlhej a tuhej zimy, z tmavých zimných

dní či zasa z pridlhého slnečného svetla vo vrcholiacom lete. Stáročia sa učili, že ak chcú vo svojej krajine prežiť, musia rešpektovať jej sily, ale nemôžu sa im pasívne odovzdať, lebo by ich rozdrvili. Rešpektovať niečo znamená pre nich spoznať to, uznať prírode vládu nad človekom, ale pokojne, na základe povahy práve tejto prírody obrátiť jej sily vo svoj prospech. Nie využiť ju, či dokonca zneužiť. Dokážu len prírode jasne povedať, pokiaľ ešte človeka ovláda a odkiaľ už človek koná samostatne, hoci vždy bude konať v súlade s jej pravidlami.

Fínov nevedie ich pokora k tomu, aby ľahko podľahli tlaku zvonku. Svedčí o tom aj ich zúfalý, ale zároveň veľmi úspešný odpor voči útokom podstatne silnejšej Červenej armády počas druhej svetovej vojny. Nevzdajú sa ani po neúspechu, o čom zasa svedčí spôsob, ako sa krajina v r. 1918 pozviechala po občianskej vojne.

Fínska pokora je možno práve predpokladom ich úspechu.

Konevesi

(1994-2018 / 2018)

Občan Atlantídy vo Fínsku

Niektorí ľudia sú vo svojom prostredí jednoznačne zakotvení, vedia o ňom, cítia ho, jasne ho dávajú najavo, ich korene sú jasné a takmer nemenné.

Ukotvenie iných ľudí je veľmi pestré a mení sa. Majú v ňom síce jasno a sú pevní vo svojich koreňoch i momentálnom zaradení, ale predsa ich korene siahajú veľmi ďaleko a cítia ich zmenu.

Niekedy ani človek sám nedokáže presne určiť, kam patrí, pretože sa jeho väzby neustále prudko a radikálne menia.

Vrúcnosť Fínov spôsobí, že Fínsko prijme každého z týchto ľudí.

Brad na Oravskom hrade

Ked' som v roku 1995 spoznal na seminári v sympatickom juhofínskom mestečku Heinola Američana Brada, žil už 40 rokov vo Fínsku. Jeho rodičia sa kedysi dávno kvôli biede vysťahovali z Rakúsko-Uhorska do USA. V ich žilách kolovala krv z krajín rozosiatach po celej Európe, od Škótska po Ukrajinu.

Brad si ako 27-ročný chlapec chcel po skončení štúdia psychológie, sociológie a kultúrnych menšín užívať sveta, tak predal v r. 1955 v USA svoju motorku a za peniaze, ktoré tak získal, sa s kamarátmi vybral na výlet do Fínska.

Už z neho neodišiel.

Najprv neboli peniaze na návrat, potom spoznal mnoho zaujímavých ľudí, potom stretol zaujímavé dievča, potom si našiel zaujímavú prácu v medzinárodnej škole vo Viittakivi... Tak to chodí.

Celý život potom vo Fínsku aj v zahraničí vzdelával dospelých. Celý život pracoval s imigrantmi, s ľuďmi z menšinových kultúr, s chudobnými, s odvrhnutými, s narkomanmi, s ľuďmi na okraji spoločnosti. Určite to nebolo preto, žeby sa on sám cítil na okraji spoločnosti. Jeho totiž fínska spoločnosť bez problémov prijala. Jazyková bariéra nebránila Fínom pochopiť tohto sviežeho človeka neobvyklého vo svojom správaní, cítení i myslení.

Hoci nikdy necítil problémy v spoložití s Fínmi, pár rokov po našom zoznámení sa presťahoval do Švédska, do stredovekého hanzovného mesta Visby na ostrove Gotland v Baltickom mori. Dôvod: národnosť manželky – Švédka.

Visby je jedno z najlepšie zachovaných stredovekých miest v Európe s nádhernými hradbami, uličkami, maličkými námestiami. Jeho tvar a charakter sa podobajú urbanizmu stredovekej Bratislavy.

Na prvý pohľad akoby Brad po celoživotnej snahe zapadnúť medzi Fínov, i po celoživotnej práci s nezakotvenými ľuďmi, chcel sám nájsť niečo pevné. Akoby to stredoveké mesto poskytovalo konečnú útechu a pevnú bázu pre neukotveného človeka. Skutočnosť je však iná. Uprostred Fínov Brad nepotreboval hľadať inú pevnú bázu – hoci som jeho príslušnosť k Fínskej republike vnímal ako veľmi zvláštnu.

Od momentu presťahovania do Visby som Bradovi začal hovoriť, že sa definitívne stal občanom Atlantídy, bájneho ostrova kdesi v Atlantickom oceáne, ako ho opisoval Platón.

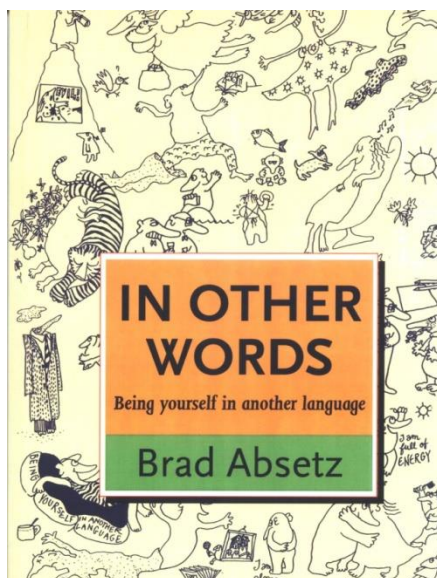
V Atlantíde žili šťastní ľudia, ktorí sa s chuťou venovali svojej práci, ctili si vzdelanie a poznanie a nemali zásadné existenčné starosti. Brad sa celý život spokojne venoval svojej práci vo vzdelávaní, ktorá ho naplňala. Pretože jeho korene sa začínali v strednej Európe, pokračovali v Amerike, silneli vo Fínsku, manželku mal Švédku, v staršom veku sa usadil vo Švédsku, nemohol byť občanom ničoho iného, len niečoho „mimo“, „uprostred“, len niečoho bájneho.

Smeroval k tomu, aby sa stal občanom Atlantídy, lebo jeho život sa odvíjal na dvoch kontinentoch. Tým, že sa usídlil na ostrove opäť kdesi uprostred štátov, získal podľa mňa toto občianstvo definitívne.

Nadalej pracoval pre fínske inštitúcie, medzitým pracoval pre slovenský vzdelávací systém, ale začal naplno pracovať aj pre švédske inštitúcie. Mal kontakty v rôznych krajinách, pretože bol súčasťou siete ľudí, ktorí sa pri cestách vzájomne zadarmo ubytovávajú vo svojich domovoch. Experimentoval so zmenenými stavmi vedomia. Písal básne a pamäti, venoval sa fínskej ľudovej hudbe a elektronickej hudbe 20. st. V sedemdesiatke sa naučil suverénne pracovať s počítačom a internetom. Opäť rozbehaný na množstvo strán, bez jedné-

ho konkrétneho miesta, na ktoré by sa neustále vracal, bez jednej celoživotnej témy, ktorá by ho viazala na jedno miesto, či na jeden myšlienkový svet.

Jedna z najfascinujúcejších ideí Brada je vyjadrená v podtitule jednej z jeho knížiek: Byť sám sebou v cudzom jazyku. – Je to príručka o tom, ako sa naučiť používať jazyk, ktorý nie je materinským jazykom, ale zostať sám sebou. Aj názov knižky, ktorú vydal na Slovensku, vypovedá mnoho: Robíme to spolu.

Všade na svete žijú ľudia, ktorí majú podobný osud. Fínsko však patrí k tým výnimočným krajinám, kde podobných ľudí úplne prirodzene prijímajú medzi seba a nevidia im, že hovoria iným jazykom, nevidia im, že sa nesprávajú ako Fini, ani to, že celý život na nich vidno iný pôvod.

Mierumilovní a tak trochu do seba zahľadení Fini chápu, že ten cudzí človek je jedinečný a môže obsahovať bohaté vnútro. Bez problémov mu dajú šancu. Najlepšie tento vzťah vyjadruje Bradova báseň z r. 1997:

Ticho...

nekonečné more
zvuky prichádzajú,
zvuky sa pohybujú,
zvuky odchádzajú,
more NEKONEČNOSTI
zvuky okolo nás...

Ticho...

posvätné lono
kde zvuky,

impregnované významom,
sa rodia ako SLOVO...

Ticho...

pred slovom
takže ho možno počuť,
po slove
aby sme mu rozumeli...

Ticho...

večný zdroj
z ktorého
forma a substancia
VZNIKAJÚ...
do ktorého
sa vracajú
keď prestávajú existovať.

Ticho považujem za zvuk charakteristický pre fínsku krajinu. Nie hocijaké ticho, aké vládne v zvukotesnej miestnosti, ale ticho prírody. Štát desaťkrát väčší ako Slovensko, ale s rovnakými piatimi miliónmi obyvateľov – niekedy treba prejsť desiatky kilometrov, aby človek narazil na iného človeka, na osadu, alebo aspoň na opustený dom. Všade len lesy, lesy, jazerá, jazerá... a na severe soby.

Laponsko

jazero Kemijärvi

Fíni vedia počúvať ohromujúce ticho svojich veľkých priestorov. Na severe Fínska si v čase dlhých tmavých dní radi všade rozsviecujú sviečky, aby si pri nich cez deň chvíľu v tichu posedeli. Mnohokrát sedia spolu a mlčia, a je jedno, či je to v práci alebo doma. Nájdú si chvíľu na pohľad na malú sviečku v tme, nájdú si chvíľu na zahĺbenie do seba. Vedia, čo je

to zostať sám uprostred množstva ľudí a nestratiť sa sám sebe. Asi preto prijímajú cudzincov s takou ľahkosťou, ako prijali aj Brada.

Brad sa určite neprestáhoval do zachovaného stredovekého mesta preto, aby našiel stratené korene. On si tie korene celý život budoval a celý život ich mohol mať pevné práve vo Fínsku. Lebo mu to Fínsko umožnilo.

(1996-2000 / 2012)

Príbeh bez fotografií

K nasledujúcim postrehom z Fínska nemôžem priložiť fotografie.

Prvýkrát som sa s týmto fenoménom stretol v r. 1986 vo vtedajšom Leningrade (v dnešnom Sankt Peterburgu), teda v Sovietskom zväze (v dnešnom Rusku). Do nášho hotela uprostred Leningradu prišiel v piatok podvečer z Helsínk zájazdový autobus plný mužského pokolenia dospelých Fínov. Ich cesta viedla hneď do hotelového baru, až potom – vlastne neviem, kedy – do ich izieb.

Celé dva dni som skupinu nevidel, podľa zloženia skupiny som predpokladal, že sú na obchodných rokovaniach. Len občas som zazrel na chodbách hotela potácajúceho sa človeka, z ktorého reči som vyrozumel, že je Fín a množstvo alkoholu, ktoré mu koluje v krvi, mu bráni nájsť tú správnu izbu.

Skupinu som uvidel až v nedeľu večer. S vypätím všetkých síl svojich, aj s vypätím všetkých síl personálu hotela, sa dostali do autobusu, ktorý na nich od piatku čakal a spievajúci, alebo len bezmocne spiaci na sedadlách, odcestovali – vlastne ich odviezli – domov.

Viacerí obyvatelia tohto ruského mesta v blízkosti Fínska mi potvrdili, že podobné zájazdy sú bežné a domáci si ich už ani nevšímajú. Veď Fíni prinášali cenné valuty a pomáhali viacerým ubytovacím i reštauračným zariadeniam v meste prosperovať. Sú neškodní, lebo celé dni trávajú v baroch alebo v hotelových izbách, nerobia výtržnosti, pretože ich jediným cieľom je poriadne sa opiť. Rusi mi potvrdili aj to, že ženy sa v podobných zájazdoch vyskytujú ako absolútne výnimky.

Pýtal som sa Rusov, prečo Fíni chodia do Sovietskeho zväzu, prečo nepijú doma? Domáci potvrdili môj predpoklad, že vo Fínsku bol alkohol veľmi drahý, zatiaľ čo v bývalom Sovietskom zväze bol pre nich mimoriadne lacný, takže sa mohli opiť do nemoty za veľmi malú sumu.

Prvýkrát som sa aj dopočul o niečom ako prohibícii vo Fínsku – vraj u nich sa alkohol predáva s veľkými obmedzeniami.

Počas mnohých neskorších návštev Fínska som zistil, že niečo podobné sa nedialo iba za hranicou. Aj vo Fínsku mnohí ľudia začínajú piť v piatok podvečer a skončil v nedeľu večer. Alebo sa opíjajú každý večer.

Preto vládne vo Fínsku čosi ako prohibícia. V bežných potravinárskych obchodoch alkohol nepredávajú, majú preň zriadené špeciálne obchody. Až v posledných rokoch sa alkohol objavuje v supermarketoch, ale bežné potraviny ho stále nemajú. V špeciálnych alko-

holových obchodoch nepredávajú mládeži a deťom, ani podnapitým dospelým ľuďom. Videl som obchod, v ktorom si od mlado vyzerajúceho muža vypýtali preukaz totožnosti, aby dokázal, že má dostatočný vek na kúpu alkoholu.

Nečudujem sa týmto bezpečnostným opatreniam, keď je možné vo väčších mestách často na ulici vidieť mužov aj ženy v ťažkom alkoholickom opojení. Pochopiteľne, najmä Helsinky ako veľkomesto ponúkajú taký obraz, ale nie je zriedkavosťou stretnúť opitého aj v iných mestách. Väčšinou sú to muži, ale i žien je medzi nimi dosť. Nikto si ich na ulici nevšima, akoby to bola samozrejma súčasť miestneho koloritu.

Obraz úbohosti sa prudko zhoršuje v piatok podvečer, pokračuje celý víkend (vo dne, v noci) a zlepšuje sa až od pondelka.

Občas sa tento obraz zhoršuje aj vo všedný deň večer – najmä keď Fíni zájdu do svojej všadeprítomnej sauny a zoberú si so sebou niekoľko fliaš piva. Kombinácia horúčavy a piva je absolútne zhubná – pár hltov privedie človeka v saune do ťažkého stavu, pričom nie je nezvyčajné, že taký človek pokračuje ďalšími fľaškami či konzervami piva. Ak nepije priamo v saune, stačí, aby si po odchode zo sauny vypil fľašku – organizmus unavený a odvodnený saunou reaguje veľmi podobne.

Neviem, čo je dôvodom toho, že ak Fíni začnú piť, často pijú do nemoty. Či tie dlhé zimy, ktoré najmä v severnej polovici krajiny sú dosť bezútešné, za polárnym kruhom sú už kruté – ale tam zasa nežije tak veľa obyvateľstva. Hovorí sa aj o Švédoch, že majú podobné sklony, ale nepočul som to už o Nóroch, takže zimná tma zrejme nebude hlavným dôvodom.

Možno je dôvodom osamotenosť, pretože v takej veľkej krajine je dosť riedke osídlenie. Alkoholizmus však prekvitá aj v mestách, kde nie je problém stretnúť človeka.

Od príslušníkov iných národov som počul názory, že vinná je nejaká geneticky daná depresívnosť Fínov. Hoci je to na prvý pohľad absurdné, podopierali svoj názor aj silným argumentom – počtom samovrážd v pomere k počtu obyvateľov, ktorý vraj u Fínov patrí k najväčším v Európe. Ako je však možné, že som stretol veľmi veľa Fínov, ktorí uvažovali veľmi pozitívne, optimisticky, s radosťou hľadali na svet a na ľudí a neprejavovali najmenšie známky depresívnosti. Mal som len šťastie?

Pýtal som sa ich na tie samovraždy. Súhlasili, že štatistiky ukazujú vysoké čísla, ale nevedeli si tento fakt vysvetliť. Amatérskou psychológiou sa pokúšali nájsť dôvody v dlhej zimnej tme.

Neviem, prečo som vo Fínsku videl toľko ťažko opitých ľudí. Viem však, že je možné ich stretnúť aj v iných krajinách – v Rusku, v Poľsku, v USA, nehovoriac o Slovensku ani o

Česku. Nie som teda ochotný uvažovať o geneticky či kultúrne danom alkoholizme Fínov. Skôr to bude len nejaký predsudok, ktorý vznikol neviem ako.

Ani neviem, prečo nemám k týmto postrehom fotografie. Asi by bolo zaujímavé porovnávať podoby alkoholizmu v rôznych krajinách.

Vlastne sa obávam, že by výsledkom bol bezútešný pocit jednoty ľudstva.

Celé to pôsobí ako keby som chcel urobiť typológiu Fínov – veď oni sú alkoholicy. Paradoxom však je, že scény alkoholizmu som videl len na ulici a vôbec nie v inštitúciách, ktoré som navštívil, ani v domácnostiach, kde ma prijali. Paradoxom je, že som stretol veľmi veľa Fínov, ktorí si ani k večeri nedali obyčajný pohár vína alebo pivo, len minerálku alebo vodu a akýkoľvek styk s alkoholom odmietali.

Určite by som podobne mohol napísať o Nemcoch, že sú presní ako hodinky. Paradoxom však je, že som na mnohých medzinárodných stretnutiach videl pravý opak. Napriek úpornej snahe tých, čo riadili diskusiu, aby sa účastníci vrátili do rokovacej miestnosti po prestávke načas a presne, vždy aspoň polovica účastníkov prišla neskoro – a Nemci vôbec neboli výnimkou.

Určite by som podobne mohol napísať o Rakúšanoch, že majú vo svojej krajine čisto a poriadok. Veď stačí, aby sme prešli slovenské hranice, a ten rozdiel je zjavný od prvých metrov – vymaľované obrubníky, vyzametané chodníky, minimum ošarpaných domov, všade kvetinky, najmä povestné kvetináče v oknách a na balkónoch po celom Rakúsku. Paradoxom však je, že nikde na svete som nevidel také zafajčené kaviarne, obchodné domy, všetky druhy čakární, verejných aj poloverejných priestorov ako v Rakúsku. V žiadnej inej krajine som nevidel taký neporiadok po fajčiároch ako v Rakúsku.

Určite by som podobne mohol napísať o Angličanoch, že sú chladní a neprístupní. Paradoxom však je, že niekoľkí Angličania vôbec nemali problém ma prijať vo svojich domoch a domovoch. Nemali problém ma ubytovať a poskytnúť mi všetko pohodlie a bezpečný domov, aké som v cudzine potreboval. Samozrejme, poznali sme sa už predtým, ale neboli to roky ako pri starých a dobrých priateľoch.

Určite by som podobne mohol napísať o Holanďanoch, že nepoznajú nič iné, iba prácu a prácu. Paradoxom však je, že som poznal viacerých Holanďanov, ktorí vedeli, že práca je len časťou ich života a dokázali si urobiť čas na pôžitkárske raňajky, či radovať sa z voľného času a dôkladne relaxovať.

Určite by som podobne mohol písať o Škótoch, že sú hrdí na svoju whisky a od rána do večera holdujú jej chutiam a že za vrchol svojej kultúry považujú Múzeum whisky v Edinburgu. Paradoxom však je, že som poznal mnohých Škótov, ktorí prudko odsudzovali

akýkoľvek náznak alkoholizmu a považovali za absurdný fakt, že nejaké múzeum môže poslúžiť aj ako oslava tohto zradného nápoja.

Určite by som mohol podobne písať o Francúzoch, že v ich ležérnosti im mimoriadne nezáleží na poriadku okolo seba, alebo na organizácii a presnosti. Skutočne som videl v Paríži mnoho miest, ktoré boli špinavé a zanedbané, hoci to neboli okrajové štvrte. Naozaj som býval v Paríži aj v hoteli, ktorý si na čistotu alebo na úpravu vnútorného zariadenia nepotrpel. Paradoxom však je, že som v Paríži, ale aj mimo neho videl precízne vyzametané chodníky, absolútne čisté dopravné prostriedky, starostlivo ošetrované a upratované vnútorné priestory verejných budov, donekonečna upratované izby v hoteloch, či okamžite upratané námestie po skončení sobotňajšieho trhu.

Určite by som mohol podobne písať o dezorganizácii a nečistote v gréckych mestách. Paradoxom však je, že som v Grécku popri riadnej špine videl aj úzkostlivú čistotu, a nebolo to len na turisticky prítiažlivom mieste. Videl som aj perfektne fungujúce služby či napr. bazar, ktorý vôbec nebol tzv. orientálnym dezorganizovaným trhoviskom, ale niečím, čo fungovalo ako dobre zorganizované trhové veľkomesto v malom.

Takže je asi naozaj dobre, že nemôžem obraz „alkoholizmu Fínov“ doložiť fotografiami. Zbytočne by posilňovali stereotypy.

Ale predsa len jednu na záver priložím.

Edinburgh, Škótsko, Múzeum whisky

(1986-2010 / 2012)

Bicykle na snehu a ľade

Bicykle v mestách, to je veľký šláger v celej Európe.

Keď som v roku 1992 prišiel na kongres do Berlína, bolo toto mesto, ktoré desaťročia delil veľký múr, len krátky čas spojené. Nocoval som v bývalom východnom Berlíne – pretože tam bolo ubytovanie oveľa lacnejšie, ešte nastavené na východoeurópske ceny – ale kongres sa konal v bývalom západnom Berlíne, lebo tam boli zasa lepšie podmienky pre svetový estetický kongres. Tak som musel denne cestovať hore-dole.

Rozdielov bolo neúrekom, bolo to ako prechod z jedného sveta do druhého. Všimol som si však jednu zaujímavú vec.

Po druhej svetovej vojne bol celý Berlín zničený, takže ho Nemci museli stavať prakticky celý nanovo – aj tí „východní“, aj tí „západní“. Boli to tí istí Nemci, teda nie jedni napríklad z Bavorska a druhí z Hamburgu. Dalo by sa predpokladať, že si svoje nové mesto postavia podľa podobnej logiky. Lenže:

Východná časť mesta sa ocitla v sovietskej okupačnej zóne, západná časť v okupačnej zóne západných mocností. Takže vznikli dve mestá.

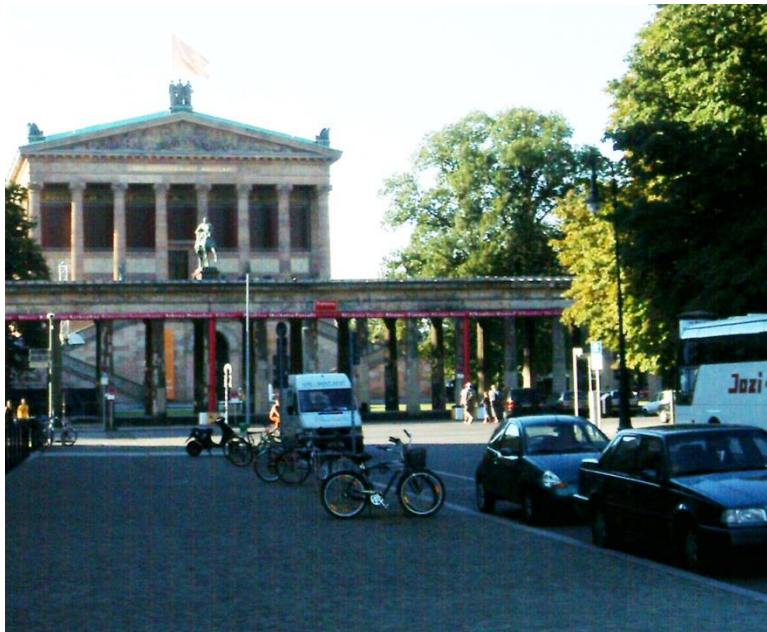
Východný Berlín bol postavený podľa komunistických predstáv a meradiel. Široké a dlhé rovné ulice, po ktorých je problém sa niekam dostať pešo, pretože všetko je ďaleko, niekedy bol dokonca problém prejsť na druhú stranu cesty, tak ďaleko bola. Veľké sídliská plné panelákov, teda nevzhľadných, šedivých a rovnakých obrovských kociek či kvádrov so stovkami bytov. Rovnaké dlaždice, rovnaké okná, rovnaké terasy, všetko robené vo veľkom, ale hlavne – nie podľa ľudských meradiel. Človek sa tam strácal, pretože všetko bolo prispôsobené pohľadu plánovača stojaceho nad veľkým výkresom alebo nad veľkou maketou mesta. Na človeka sa nemyslelo.

Západný Berlín bol postavený podľa „kapitalistických“ predstáv a meradiel. Ulice prispôsobené pešiakovi, ktorý sa v nich ľahko orientuje a nemá problém nájsť, čo potrebuje. Domy, križovatky, okná, terasy, obchodíky, všetko bolo pestré, rôznorodé, prispôsobené pohľadu človeka stojaceho na zemi. Človek sa tam nestrácal, lebo mesto malo ľudské meradlo. Myslelo sa na človeka.

Ale hlavne sa na človeka myslelo na cestách. Západný Berlín bol plnený špeciálnych ciest pre cyklistov. Boli všade, smerovali odvšadiaľ všetkými smermi, na križovatkách boli semaforey pre cyklistov, všade boli stojany na odstavenie bicyklov. Ak mal človek tieto dve kolesá, nemal problém sa dostať kdekoľvek.

Východný Berlín cesty pre cyklistov nemal. Myslím, že som nevidel ani jednu. Asi boli veľmi dobre schované.

V konfrontácii s neľudskými mierkami komunistických sídlisk vo východnej časti Berlína, v západnej časti som pochopil, že bicykel je celkom ľudský dopravný prostriedok.

Berlin – všade sú nejaké zaparkované bicykle

Neskôr som videl bicykle v mnohých európskych mestách. Nie ako jediný či hlavný dopravný prostriedok, akoby sme na iný nemali, ako je to v mnohých ázijských mestách. V európskych mestách sa kvôli hustej doprave a kvôli snahe chrániť životné prostredie bicykel stáva nevyhnutnosťou – veľmi obľúbenou nevyhnutnosťou.

A tak som napr. v Göteborgu či v Amsterdame narazil na veľké zoskupenia bicyklov.

Göteborg

Amsterdam

Alebo až na obrovské parkoviská bicyklov, ako v Amsterdame, ktorý sa týmto dopravným prostriedkom preslávil.

Amsterdam

Terasy nad loďou sú parkoviskom pre bicykle pred železničnou stanicou

Množstvá bicyklov sú aj v iných európskych mestách, najmä v tých, ktoré nemajú problém s kopcami. Väčšine z nich praje aj počasie, ktoré ani v zime nebýva veľmi sychravé, takže cesta do práce na bicykli môže byť vcelku znesiteľná.

To všetko som už vedel, ale môj pohľad sa vo Fínsku zmenil.

Fínsko síce nepatrí k najstudenším krajinám sveta, pretože Golfský prúd ohrieva podnebie severnej Európy. Napriek tomu dokážu byť vo Fínsku riadne zimy – keď už aj v Helsinkách dokáže zamrznúť more, vtedy je skutočne zima. Keď v helsinskom prístave, ktorý je úplne v centre mesta, musia ľadoborcami rozbíjať ľad, aby sa po Baltickom mori mohli plaviť veľké trajekty, vtedy je tam zima veľmi silná.

A čo už potom povedať o strednom a severnom Fínsku, kde napriek Golfskému prúdu dokáže v zime teplota klesnúť aj pod mínus 30° C.

Helsinki

Keď som v jednu takú zimu prišiel do Oulu, more bolo zamrznuté aj v Helsinkách, z Oulu na severnom Balte chodili na ostrov Hailuoto nákladné autá po ľade, mesto bolo zavalené obrovskými kopami snehu, ktorý krásne vrždľal pod nohami. Autá boli na parkoviskách pred domami „priviazané“ ku krabičkám, ktorých zmysel som rýchlo pochopil – vyhrievali akumulátor, aby cez noc nezmrzol na kosť.

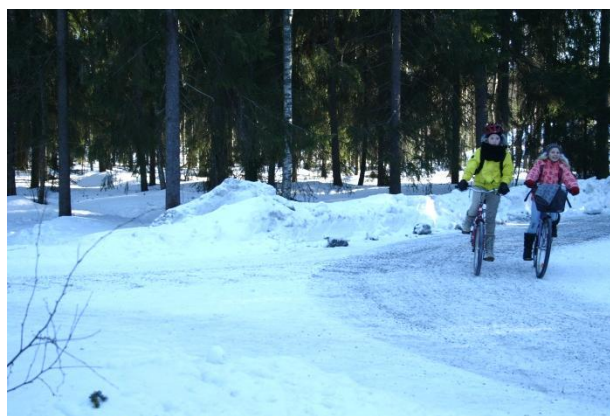
Po mojom príchode bolo už príjemných mínus 20° C, teda aspoň domáci si pochvaľovali, že sa oteplilo. Pýtal som sa na univerzite asi 35-ročnej Tuuly, ako znášali takú zimu. Predpokladal som síce, že sú na ňu zvyknutí, ale to bolo už predsa len veľa. Odpoveď som nečakal:

„Nuž, to bola riadna zima. Už aj bicykel som musela odložiť.“

Nechápal som, ale vysvetlila mi. Do takých mínus 15° C ich ani nenapadne zosadnúť z bicykla. Okolo mínus 20° C už o tom rozmýšľajú a pri mínus 30° C už radšej chodia autami alebo hromadnou dopravou.

Vedel som už, že Fíni chodia na bicykloch všade. Ich krajina bez vyšších kopcov im to umožňuje. Vedel som, že všade, úplne všade majú dôkladne prepracovaný systém cyklistických ciest. Sú na nich podjazdy a nadjazdy, aby sa nekrižovali s inou dopravou. V zime sú vždy odhrabané alebo posypané. Sú dostatočne široké, aby sa na nich netlačili. Vedú od všadiaľ všetkými smermi. Vybudovali ich v mestách, na dedinách, vo voľnej prírode, všade, kde sa môže pohybovať viac ľudí.

Keď idú do práce, oblečú sa športovo a keď sa spotia, v práci sa prezlečú do „oficiálneho“ odevu. Keď prší, oblečú sa lepšie. Keď sneží a je veľká zima, oblečú sa ešte lepšie – na hlavách majú prilby a veľmi teplé čiapky, na rukách veľmi teplé rukavice, na sebe termoprádlo a vrchné oblečenie, cez ktoré neprejde voda ani vietor. Denne sú takto schopní i uprostred zimy prejsť aj dvadsať kilometrov. Keď majú deti, tie idú vedľa nich, alebo na sedačke, alebo tie najmenšie sa vezú na chrbte jazdca.

Oulu

Všetci tak chodia, nielen deti a študenti do školy, ale všetci bez ohľadu na vek, bez ohľadu na dennú dobu, pretože cesty pre cyklistov sú osvetlené celú noc. Len päťdesiatnikom a starším sa to trochu komplikuje, ale mnohí vydržia oveľa dlhšie.

Oulu – cesta pre cyklistov v noci

Tak preto som vždy uprostred zimy videl všade v Oulu množstvo bicyklov. Neskôr som sa dozvedel, že Oulu je v tomto smere špeciálne aj pre Fínsko – lebo má najväčšiu a najlepšiu sieť ciest a cestičiek pre cyklistov. – Do nenávratna sa stratilo moja stredoeurópska predstava o bicykli ako o dopravnom prostriedku pre jar, leto, jeseň. Kto vie prečo naň sadáme len v peknom počasí a už obyčajný dážď nám v tom zabráni.

Oulu

(1996-2012 / 2012)

Medzinárodné Oulu

Keď som v r. 1996 prvýkrát prišiel do Oulu, bolo to dosť zaspaté finske mesto.

Že idem do zvláštneho sveta som zistil hneď na letisku v Helsinkách, kde som presadl z medzinárodného letu na domácu linku Helsinku-Oulu. Na linke lietal sem a tam „omnibus“, teda dve lietadlá, ktoré sa nad Fínskom stretli a neustále si vymieňali miesta na tých dvoch letiskách. Mal som pocit, že je to nejaký autobus, pravidelná hromadná doprava.

Pri vstupe do lietadla na helsinskom letisku nebola žiadna bezpečnostná kontrola, veď kto by už v pokojnom Fínsku v tom čase prepádaval lietadlá. Fíni zjavne brali bezpečnosť na ľahkú váhu. V tom čase nemali na letisku žiadnu medzinárodnú a domácu zónu, schengenský priestor bol v nedohľadne, ja som však potreboval vízum na vstup do krajiny a po vystúpení z lietadla z Viedne som musel prejsť pasovou kontrolou. Potom som sa však už slobodne pohyboval po letisku a keď som našiel bránu pre odlet do Oulu, čakal som.

Rýchlo som zistil, že môžem mať problém – všetko hlásenie o letoch bolo len po fínsky. Tak som poprosil službukonajúcu letušku, aby mi oznámila, keď bude treba nastupovať do lietadla. Po chvíli som zistil, že začala hlásiť aj po anglicky – ale len pre mňa. Bol som v tej časti letiska jediný cudzinec.

Mal som pocit, že Oulu bude zastrčená dedinka, kam žiadni cudzinci necestujú.

Bolo to síce viac ako stotisícové mesto, ale žilo si svojím pokojným životom 700 km severne od Helsínk. Severne bolo už len jedno väčšie mesto, Rovaniemi, centrum Laponska s 50 000 obyvateľmi, a inak len mestečká, dedinky a roztrúsené osady. Takže na pomery stredného a severného Fínska bolo Oulu dosť veľké mesto.

Pretože je postavené úplne na rovine, je dosť rozľahané a okrem malého centra sa chodec riadne nachodí. Veľkoryso stavané široké ulice poskytovali už vtedy dostatočný výhľad aj kilometer do diaľky, či sa náhodou neblíži auto ... – ale chodci aj tak čakali na zelené svetlo na semaforoch.

Mal som dojem, že v nedeľu bolo v meste všetko pozatvárané, okrem jedného rýchleho občerstvenia, ktoré fungovalo len asi od obeda. Po uliciach sem-tam niekto prešiel a vo všedný deň vôbec nebol problém s parkovaním – šoféri zaparkovali kdekoľvek, pretože áut bolo tak málo, že vôbec nezavadzali. Železničná aj autobusová stanica boli maličké a zväčša opustené, pretože vlakom a autobusmi cestovalo veľmi málo ľudí – nebolo prečo a nebolo kam, pretože všetky vzdialenosti vo Fínsku sú dosť značné a najmä od Oulu smerom na sever aj na juh sa viac oplatí cestovať lietadlom. Ale ani letisko neoplývalo veľkosťou, hoci bolo už vtedy veľmi pekné a malo po Helsinkách druhú najväčšiu premávku vo Fínsku.

Železničná stanica v Oulu

Letisko v Oulu

Po niekoľkých rokoch som sa do Oulu vrátil a odvtedy sa vraciam pravidelne. Zmeny boli po časovom odstupe prudké a sú stále prudšie. Veľké papierne, Nokia, vstup do EÚ a hlavne veľká Univerzita v Oulu spôsobovali a spôsobujú divy.

Môj prvý dojem po návrate po istom čase bol zvláštny – uvedomil som si, že na ulici sa úplne vymenil vozový park. Zrazu tam boli všetky značky západných aj japonských a kórejských áut, pričom väčšina bola nová – čo som pri prvej návšteve nezbadal. Áut bolo oveľa viac, ľudí na uliciach oveľa viac, život aj cez víkend o mnoho rušnejší. Pribudli samozrejme

aj bezpečnostné kontroly na helsinskom letisku – to je však iný príbeh. Zaujímavé však je, že na malom ouluskom letisku pribúdali bezpečnostné kontroly oveľa dlhšie a oveľa váhavejšie.

Jedným z kľúčov k prudkému rozvoju mesta je jeho univerzita. Je veľká, kvalitná, v meste si ju veľmi vážia. O jej sile dlho svedčila webová stránka nazvaná podľa mesta, nie podľa univerzity, www oulu.fi. Kedysi dávno ju totiž zaviedla univerzita – mesto vlastnú stránku ani nemalo. Mesto sa až neskôr pričlenilo k stránke univerzity, dlho figurovali spolu a až neskôr sa mesto oddelilo a vytvorilo si samostatný web.

Univerzita, Nokia a Európska únia pritiahli do Oulu medzinárodný život: ľudí, myšlienky, tovary, životný štýl a mnoho iného. Mesto sa stalo oveľa otvorenejším, tolerantnejším a živším ako začiatkom deväťdesiatych rokov 20. st. Oulčania dnes s pýchou hovoria o svojom meste, že je medzinárodným mestom. Je to pre nich značka kvality.

Že je skutočne medzinárodným mestom, to som si uvedomil pri poslednej návšteve, keď ma domáci zobrali na večeru do domácej reštaurácie. Po mnohých návštevách Oulu ma prvýkrát vzali do fínskej reštaurácie.

A vtedy som si uvedomil, do akých reštaurácií som predtým s Fínmi v Oulu chodil na dobré jedlo. Podľa reštaurácií je Oulu skutočne medzinárodné mesto. Je v ňom veľa čínskych reštaurácií:

Veľa indických reštaurácií:

Veľa thajských reštaurácií:

Veľa pizzerií:

Dokonce pizzeria v kombinácii s tureckým jedlom:

A navyše aj fínska pizzeria, dokonca v národných farbách:

Nájdeme aj turecké reštaurácie, talianske, vietnamské a ďalšie (grécka reštaurácia neskôr zasa zanikla):

Aj čínsko-mongolsko-vietnamskú a neďaleko od nej nepálsku reštauráciu:

Prípadne „maxi“ reštaurácia, kde sa všetko pomiešalo (pizza, kebab, hamburger, šaláty):

Neskôr pribudli ďalšie nepálske a thajské reštaurácie, španielska,

talianska (a nie pizzeriaria), mexická a iné.

Veľkým prekvapením bola pre mňa aj krčma, kde čapovali české pivo, a podľa toho dostala krčma aj meno (hoci po niekoľkých rokoch zanikla, zrejme bolo české pivo príliš silné pri Fínoch, ktorí vyrábajú a pijú také slabé pivo, že po nich je pravdepodobne možné aj sadnúť za volant:

Všetky fotografie týchto reštaurácií som urobil v centre Oulu na priestore asi 1,5 km x 1,5 km.

Majiteľom jednej z indických reštaurácií je indický manželský pár, ktorý si kúpil budovu, kde majú svoju reštauráciu a žijú priamo nad ňou. Majiteľ je veľmi zhovorčivý, rád porozpráva svoj životný príbeh.

Je to klasický príbeh o človeku, ktorý hľadal a našiel šťastie v Európe. Je ochotný veľa a tvrdo pracovať, nedáva si žiadny plat (ani manželka), žijú len zo zisku, a všetko navyše investujú do svojej veľmi príjemnej reštaurácie.

Svojim zamestnancom nedáva vysoké platy, lebo – ako hovorí – dám im veľký plat a zároveň ich budem učiť kvalitne variť? Radšej sa s nimi dohodnem: Poriadne vás vyučím, nedám vám príliš vysoký plat, ale všetko, čo sa dá, investujem do našej spoločnej reštaurácie (lebo ako jej zamestnanci by ste ju mali považovať za svoju), a tým prilákame ešte viac zákazníkov, aby sme si lepšie zarobili. Ale zároveň im dám zmluvu na dlhé roky dopredu, takže majú istotu. Inde by možno dostali vysoký plat, ale povedzme po pol roku by boli na ulici. U mňa vedia, že majú istotu, tak zostanú aj s menším platom. A je to pre nás všetkých výhodné.

Majiteľ reštaurácie má dve zamestnania, pravidelne chodí do Indie kvôli tomu druhému, považuje ju za svoju vlasť, a pretože má stále indický pas, môže voliť aj v indických voľbách. Ale nechce sa tam vrátiť. Hovorí, že vo Fínsku sa mu žije ľahšie, hoci ťažko pracuje.

Len jednu vec nevie vo Fínsku (a v Európe) pochopiť – sociálne zabezpečenie (zdravotné, dôchodkové, v nezamestnanosti a pod.). Neverí štátnym fondom, neverí, že mu štát v budúcnosti dá slušný dôchodov. Radšej bude teraz, kým má silu, veľa a tvrdo pracovať a sám si šetriť na celé sociálne zabezpečenie. Má tak istotu, že čo si našetrí, to bude mať,

nikto mu to nevezme. Nerozumie, prečo sa v Európe neustále spoliehame, že štát sa o nás postará.

Ale o svojich hostí sa vie postarať vzorne. Poradí ochotne a bez akýchkoľvek bočných zámerov – len aby boli hostia spokojní a prišli opäť. Keď som si jedno jedlo pýtal štipľavé, varoval ma, že je to „indická štipľavosť“, teda ukrutná štipľavosť. Sám mi poradil, aby som si dal „middle plus“, trochu štipľavejšie, ako je stred, že to mi bude stačiť. – Mal pravdu.

X X X

Fíni ma často vodili to týchto a podobných reštaurácií. Bolo v nich vždy výborné jedlo, lebo v nich samozrejme nevaria Fíni, ale príslušníci tamtých národov, a nemajú ani problém získať originálne suroviny.

Až keď ma v r. 2013 zobrali do fínskej reštaurácie Hella, ktorá je tiež v centre mesta, pochopil som, prečo sme chodili do inonárodných priestorov. Objednal som si sobie mäso, ktoré som dovtedy nejedol – nielenže „sa to patrí“ vo fínskej reštaurácii, ale v tomto zariadení mali samé fínske jedlá. Lososa, baraninu, soba, rôzne riečne aj morské ryby, rôznu divinu a pod. Bolo celkom logické, že celá spoločnosť si objednala tradičné fínske jedlá.

Moje porozumenie častým návštevám reštaurácií iných národov prišlo, keď som uvidel účet. Hoci Hella je slušná reštaurácia, vôbec nepatrí k luxusným. Za cenu jednej večere pre troch ľudí by sme sa však v indickej reštaurácii najedli asi šiesti, v pizzerii možno aj desiati. Ceny fínskeho jedla v reštauráciách sú podstatne vyššie ako ceny medzinárodnej kuchyne.

Zrejme to nie je pravidlo pre všetko, čo sa deje v Oulu v posledných dvadsiatich rokoch. Ale ukazuje to na premenu ospalého mesta kdesi na severe (ako hovoria Fíni, hoci Oulu je v skutočnosti v strede Fínska) na živé, moderné mesto, ktoré reflektuje všetko, čo prináša súčasný svet. Medzinárodnú migráciu z toho nevynímajúc.

Tú veľmi výrazne vidno na univerzite, kde človek stretne študentov aj učiteľov z celého sveta, kde na chodbách počuť desiatky jazykov a kde je angličtina úplne samozrejmým komunikačným prostriedkom. O medzinárodnosti univerzity svedčí aj skutočnosť, že vedúcou katedry, ktorú pravidelne navštevujem, sa na istý čas stala Portugalka, ktorá vôbec nehovorila po fínsky – len po anglicky. S celou univerzitou pokojne komunikovala po anglicky, aj svoju agendu bez problémov viedla v angličtine.

V roku 2015 som sa dokonca dozvedel, že fínsky rozhlas vysiela čítanie z Koránu – číta Fín po fínsky a miestny imám v arabčine. Vraj má ten program vysokú počúvateľnosť.

Je to také typicky fínske, ak sa dá hovoriť o niečom typickom. Všade vznikajú konflikty s islamom, ale Fínsko sa rozhodlo riešiť situáciu skutočne po svojom: Ešte kým sa nedajbože začnú konflikty aj u nich, radšej ľudí vychovávajú k vzájomnému porozumeniu. Aby si rozumeli, musia sa poznať. Tak počúvajú, čo to vlastne v tom Koráne je.

Premena Oulu je tak zároveň symbolom aj celkovej premeny Fínska z bývalej krajiny kdesi na severovýchode Európy, kdesi v kúte pri Sovietskom zväze – na modernú, pohyblivú, prudko sa rozvíjajúcu krajinu, ktorá síce už stratilo svoj úspešný príbeh (Nokiu kúpenú Mocomsoftom), ale dokáže s pokojom preknávať všetky krízy a udržiavať sa v centre európskeho diania.

(1996-2018 / 2018)